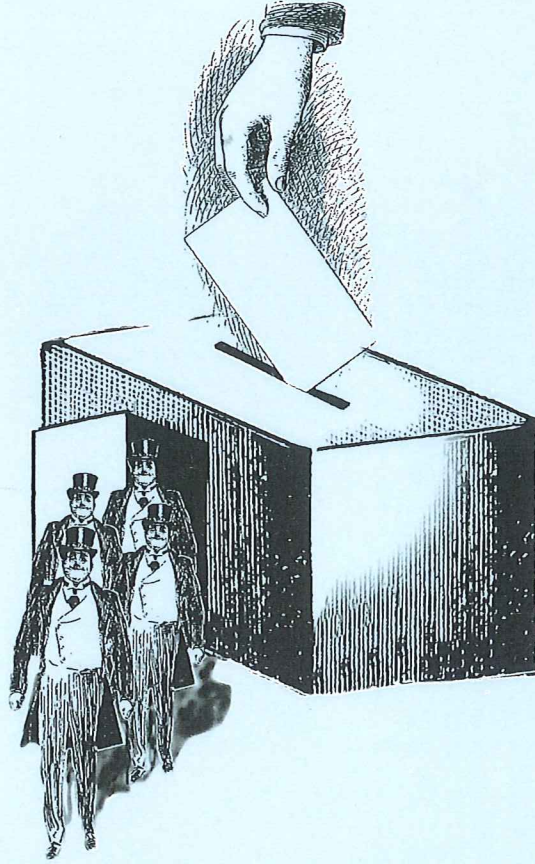




TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ



SEÇİMLER, TBMM VE HÜKÜMET SİSTEMLERİ

TÜSİAD

“DEMOKRATİK STANDARTLARIN YÜKSELTİLMESİ PAKETİ”

TARTIŞMA TOPLANTILARI DİZİSİ - 2



TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

SEÇİMLER, TBMM VE HÜKÜMET SİSTEMLERİ

TÜSİAD

"DEMOKRATİK STANDARTLARIN YÜKSELTİLMESİ PAKETİ"

TARTIŞMA TOPLANTILARI DİZİSİ - 2

Haziran 1997

(Yayın No. TÜSİAD-T/97- 6/214)

Mecrutiyet Caddesi, No.74 80050 Tepebaşı/İstanbul
Telefon: 249 54 48 - 249 07 23 • Telefax: 249 13 50

*Bu yayının tamamı veya bir bölümü
TÜSİAD "Seçimler, TBMM ve Hükümet Sistemleri
TÜSİAD 'Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi'
Tartışma Toplantıları Dizisi - 2"
referansı yazılmak kaydıyla yayımlanabilir.*

ISBN : 975-7249-35-1

Ajans Medya Reklamcılık A.Ş.

ÖNSÖZ

TÜSİAD, özel sektörü temsil eden sanayici ve işadamları tarafından 1971 yılında, Anayasamızın ve Dernekler Kanunu'nun ilgili hükümlerine uygun olarak kurulmuş, kamu yararına çalışan bir dernek olup gönüllü bir sivil toplum örgütüdür.

TÜSİAD, demokrasi ve insan hakları evrensel ilkelerine bağlı, girişim, inanç ve düşünce özgürlüklerine saygılı, yalnızca asli görevlerine odaklanmış etkin bir devletin varolduğu Türkiye'de, Atatürk'ün çağdaş uygarlık hedefine ve ilkelerine sadık toplumsal yapının gelişmesine ve demokratik sivil toplum ve laik hukuk devleti anlayışının yerleşmesine yardımcı olur. TÜSİAD, piyasa ekonomisinin hukuksal ve kurumsal altyapısının yerleşmesine ve iş dünyasının evrensel iş ahlakı ilkelerine uygun bir biçimde faaliyette bulunmasına çalışır. TÜSİAD, uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda Türk sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak, uluslararası ekonomik sistemde belirgin ve kalıcı bir yer edinmesi gerektiğine inanır ve bu yönde çalışır. TÜSİAD, Türkiye'de liberal ekonomi kurallarının yerleşmesinin yanısıra, ülkenin insan ve doğal kaynaklarının teknolojik yeniliklerle desteklenerek en etkin biçimde kullanımını; verimlilik ve kalite yükselişini sürekli kılacak ortamın yaratılması yoluyla rekabet gücünün artırılmasını hedef alan politikaları destekler.

TÜSİAD amaç ve faaliyetlerini, ülke gündeminde bulunan ekonomik ve sosyal konulardaki görüşlerini, bilimsel çalışmalar ile destekleyerek kamuoyuna duyurur.

TÜSİAD Parlamento İşleri Komisyonu tarafından hazırlatılan "Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi" başlığı altında toplanan "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri", "Memur Yargılaması Hakkında", "Yerel Yönetimler Yasa Taslağı", "Ombudsman (Kamu Hakemi) Kurumu İncelemesi" ve "Dernekler Kanunu Taslağı" adlı beş çalışma, 20 Ocak 1997 tarihinde kamuoyuna sunulmuştur. Raporlar, yayımlanmalarını takiben,

kapsadıkları konuların tartışılabilmesi için tüm ilgili kişi ve kuruluşlara dağıtılmıştır.

Çalışmaların içeriğinin daha iyi anlaşılabilmesi ve bu konuda katkı yapabilecek şahıs veya kuruluşların görüşlerinin paylaşılabilmesi amacı ile TÜSIAD, tartışma toplantıları dizisini başlatmış ve bu çerçevede ikinci panel 16 Haziran 1997 tarihinde "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri" raporunda demokratikleşmenin siyasal boyutu kapsamında incelenen "Seçimler, TBMM ve Hükümet Sistemleri" ile ilgili olarak düzenlenmiştir.

"Seçimler, TBMM ve Hükümet Sistemleri-TÜSIAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi-2" adlı bu yayın, 16 Haziran 1997 tarihinde İstanbul'da düzenlenen panelde yapılan tartışmaları içermektedir.

HAZİRAN 1997

YÖNETİM KURULU BAŞKANI
MUHARREM KAYHAN'IN
AÇIŞ KONUŞMASI

Değerli Konuklar, Sayın Basın Mensupları,

Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi çerçevesinde sizlerle ikinci kez biraradayız. TÜSİAD Yönetim Kurulu adına hepinizi saygıyla selamlıyorum.

5 Mayıs 1997'deki ilk toplantının açış konuşmasını yaparken, sizlere TÜSİAD'ın, Türkiye için acil reformlar listesinde yer alan demokrasi konusunda kapsamlı bir tartışma başlatma amacıyla kısaca "Demokrasi Paketi" diye anılan çalışmayı hazırlattığını söylemiştim. Bu çalışmada, konjonktürü değil ilkeleri gözettiğimizi; ancak güncel gelişmelerin, bu alandaki tartışmaları siyasette yaşanan tıkanıklığın aşılmasına katkıda bulunacak bir muhteva taşır hale getirdiğini belirtmiştim.

"Seçimler, TBMM ve Hükümet Sistemleri" başlıklı bu panelin konusunu ve tarihini, bir - bir buçuk ay önce belirledik. Türkiye, kısa gibi görünen bu süre içinde yoğun gelişmelere sahne oldu ve bu konuların derinlemesine tartışılarak bir sonuca ulaştırılması acil ve hayati bir zorunluluk haline geldi.

Neden acil ve hayati bir zorunluluk? Çünkü bugün ne yazık ki, 50 yıllık çok partili demokrasimizin çözüm üretme kapasitesinin ve bu demokrasiyi ayakta tutması gereken kurumların saygınlığının sorgulandığı bir noktaya gelmiş bulunuyoruz. Eğer bu ülkenin demokrasiyle yönetilmesini istiyorsak, taze bir başlangıç yapmalıyız.

Türkiye'de, hükümetler icraat yapamamakta, parlamento ülkenin ihtiyaç duyduğu reformları gündemine alamamakta, milletin temsilcileri siyasi tıkanıklığın aşılması için kendi aralarında uzlaşmamaktadır. Eğer siyasal uzlaşma için uygun zemin yaratma ihtiyacındaysak, taze bir başlangıç yapmalıyız.

Bugün, devletin en üst kademesinden başlayarak, toplumun tüm kesimlerine dalga dalga yayılan, kutuplaşmalar yaratan ve onları kemikleştiren bir gerilimin ortasındayız. Bu gerilim, Türkiye toprakları üzerinde yaşayan herkese onarılması güç zararlar verecek boyuta ulaştı. Eğer bu gerilimin bir patlamaya dönüşmesini istemiyorsak, taze bir başlangıç yapmalıyız.

Evet, TÜSİAD bugüne kadar seçimin çözüm olmayacağını, mevcut tablonun değişmeyeceğini söylüyordu. Parlamentodan bir icraat hükümeti çıkmasını ve ihtiyaç duyduğumuz reformların hiç değilse önemli bir bölümünü gerçekleştirmesini savunuyordu. Ama, bugünkü siyasi kadroların üzerlerine düşen görevleri yapmamaları, yalnızca ülkenin zaman kaybetmesine neden olmadı. Laik cumhuriyet, çoğulcu demokrasi, hukuk devleti, liberal ekonomi ve sosyal adalet gibi temel değerlerimizin

sürekli erozyona uğramasına ve sonunda sistemin bitkisel hayata girmesine neden oldu. Sıraladığımız değerlerin ve bunların vücut bulduğu kurumsal yapıların hayatıyetini yeniden kazanması için, demokrasiyi kullanarak demokrasiyi tahrip etmek isteyenlere karşı etkin bir mücadele vermek için halkın iradesinden güç almak bir zorunluluk haline geldi.

Demokrasinin çözüm üretme kapasitesini yükseltmek, parlamentoya saygınlığını ve temsil gücünü yeniden kazandırmak, siyaset sahnesinde sağlanamayan uzlaşmanın, toplum katında gerçekleşmesinin yolunu açmak ve hayati tehlike sınırlarına yükselmiş bulunan tansiyonu düşürmek için, demokrasinin asgari müşterek zeminine geri dönmekten yani seçime başvurmaktan başka çare kalmadı.

Ancak, çare seçimdedir demek, hangi şartlar altında olursa olsun seçime gidilme lidir demek değildir. Baskın seçim Türkiye'nin hiçbir sorununa çözüm olmayacağı gibi, sıkıntıların daha da ağırlaşmasına neden olacaktır.

Alelacele gerçekleştirilecek bir seçimin ana amacı ülkede demokrasiye hayatıyet kazandırmak olamaz. Böyle bir seçim, olsa olsa, kendileri için tek iktidar ihtimalini, mevcut yapıdaki tıkanıklığın sürmesinde ve seçmen iradesinin çarpıtılmış biçimde parlamentoya yansımada görenlerin, bunu gerçekleştirme yönündeki bir manevrası olabilir.

TÜSİAD yalnızca, sağlıklı bir seçim için gerekli yasal düzenlemelerin ve idari işlemlerin eksiksiz biçimde yerine getirildiği, seçim tarihinin bu düzenlemelerin gerçekleşme takvimine bağımlı olarak belirlendiği bir erken seçime taraftar olacaktır.

Her şeyden önce, seçim coğrafyasının gerçek haritasını çıkarma zorunluluğu vardır. Bunun için nüfus sayımı gerekiyorsa nüfus sayımı, kütük yenileme gerekiyorsa kütük yenileme yapılmalıdır. Halkın siyasi iradesine yeniden başvurulmasını savunanlar, seçmenden korkmadıklarını da açıkça göstermeli, gerçek seçmen kitlelerinin eksiksiz olarak seçime katılabı lmesinin önünü açmalıdırlar.

Seçim sisteminde bir değişiklik yapılmasının zorunlu olduğu da ortadadır. Türkiye bugün, seçmen tercihinin çok sayıda parti arasında bölündüğü parçalanmış bir siyasi yapıya sahiptir. Bu siyasi yapının, ülkenin koalisyonlarla yönetilmesini beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. Ancak, ülkenin nasıl bir koalisyonla yönetileceğine de seçmen karar verebilmeli, en azından oylarıyla bu yöndeki iradesini belli edebilmelidir.

Bugün işbaşında olan hükümet, halkın yüzde 80'inin iktidarda görmek istemediği bir parti ile, bu partinin iktidara gelmesini engellemek için seçmeninden oy toplamış bir başka partinin koalisyonudur. Bir siyasi tablodan seçmen iradesini bu kadar

çarpitan, hiçe sayan bir başka hükümet herhalde çıkamazdı. Ayrıca bu hükümet, yalnızca iktidarı elinde tutma konusunda uzlaşabilmiş, ülkenin ihtiyacı olan çözümleri üretme konusunda ise hiçbir uzlaşma sağlayamamıştır. İktidar kadar muhalefetteki uzlaşmazlıkların da gelişmelerin önünü tıkayıcı etkisi olabildiği görülmüştür.

Bu manzara açıkça göstermektedir ki, seçmenin, uzlaşmalara ve koalisyon alternatiflerine ilişkin tercihlerini oylarıyla belirtebildiği bir sisteme ihtiyaç bulunmaktadır. Bu sistem, vatandaşların ikinci tercihlerini de belirttikleri bir model, iki türlü seçim sistemi, ya da ittifaklara izin veren bir başka model olabilir. Derinlemesine tartışmalarla Türkiye için en uygun modeli bulmak zor olmayacaktır. Önemli olan halkın nasıl bir koalisyon istediğine işaret edebildiği, parlamentoda gerçekleşemeyen uzlaşmanın seçmen tarafından dikte ettirildiği, seçmenin arzusu hilafına gerçekleştirilen koalisyonların engellendiği bir seçim sistemini uygulamaya koyabilmektir. Seçim sistemi, toplum kesimlerinin ve siyasi görüşlerin geniş bir yelpaze içinde parlamentoda temsil edilebilmesine de olanak sağlamalıdır.

Bundan önceki panelimizde de ortaya konmuş olduğu gibi, Siyasal Partiler Yasası'nın da değişikliğe ihtiyacı bulunmaktadır. Bu değişikliğin, bir siyasi partinin kapatılmasını önlemeye yönelik manevralarla sınırlı tutulması parlamentonun saygınlığına gölge düşüren bir başka faktör olmaktadır. Oysa bu yasanın, gerek değişen Anayasa maddelerine uyum sağlanması, gerek parti içi demokrasinin geliştirilmesi ve gerekse partilerin siyaset yaparken sahip oldukları özgürlük alanlarının genişletilmesi açısından kapsamlı değişikliklere konu edilmesi, sivil siyaseti ve meclisi ülke sorunlarının çözümünün tek adresi haline getirme açısından önemli bir işlev görecektir.

Bu çerçeve içine başkanlık, yarı-başkanlık gibi sistemlerin tartışılmasını da katmak gerekir. Bu tür sistemlerin kriz dönemlerinde tıkanıklıkları açabilme özelliklerinin yanında, yürütme yetkisini paylaştırarak yeni uzlaşmazlıklara kapı açma riski de bulunuyor.

Bugün burada bütün bu konuları tartışacağız. Uzman görüşlerini alacağız. Hep-sinden önemlisi, siyasi partilerimizin bu konulardaki düşüncelerini öğrenme fırsatına sahip olacağız.

Değerli konuklar,

Çok partili demokrasimizin bugün geldiği nokta üzücü, umut kırıcı olabilir. Ama bütün yollar tıkanmış değil. Demokrasi bir kazanımlar rejimidir. Kimse onu

önümüze pişmiş olarak koymayacaktır. Demokrasi ancak, onu Türkiye'nin aydınlık geleceği için tek çıkar yol olarak görenlerin kesintisiz çabalarının ürünü olarak bu topraklarda hayat bulacaktır.

Türkiye'de uzlaşma kültürünün olmaması, ülkeyi ileri götürecek reformların hayata geçirilmesini engellemekle kalmıyor, cumhuriyetin ve demokrasinin temel değerlerinin erozyona uğramasına da neden oluyor.

Bunun önüne geçmenin ve bu kriz ortamından sivil, demokratik, kalıcı bir çözümle çıkmanın tek yolu, tansiyonu sürekli yükselten ve uzlaşma zeminini adeta yok eden bugünkü hükümete parlamento içinden bir alternatif çıkarmaktır. Alternatif hükümetin, uzlaşma zeminini seçim hazırlığının ötesine taşımaması, Türkiye'nin temel ihtiyaçlarını karşılayacak reformlardan bazılarının ilk adımlarını atmasını gönlümüz elbette istiyor. Ama, bunu gerçekleştiremeyeceklerse, 55. hükümete, sağlıklı bir seçimin idari ve yasal koşullarını yerine getirmekle sınırlı tek bir görev yüklemek ve gerisini seçmene bırakmak doğru olacaktır.

Teşekkür ederim.

1 6 H A Z İ R A N 1 9 9 7

SEÇİMLER, TBMM VE HÜKÜMET SİSTEMLERİ PANELİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Oturum Başkanı

Muharrem Kayhan ~ TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı

Panelistler

Prof. Dr. Necmi Yüzbaşıoğlu ~ İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Seyfettin Gürsel ~ Galatasaray Üniversitesi

Prof. Dr. Nur Vergin ~ Marmara Üniversitesi

PANELİSTLERİN ÖZGEÇMİŞLERİ

Prof. Dr. Necmi Yüzbaşıoğlu

1956 yılında doğan Necmi Yüzbaşıoğlu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1981'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Kürsüsü'ne asistan olarak girdi ve aynı yıl doktora başladı. 1986'da "Parlamentar Rejimlerde ve Türkiye'de Yürütme Kuvveti" konulu doktora teziyle "Hukuk Doktoru" ünvanını aldı. Aynı üniversitede Anayasa Hukuku Anabilim Dalı'nda 1987'de Yardımcı Doçent, 1991'de "Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku" konulu doçentlik teziyle doçent oldu. 1996'da "1982 Anayasası ve Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Türkiye'de Kanun Hükmünde Kararnameler Rejimi" konulu profesörlük tekim teziyle profesörlüğe yükseltildi. Halen öğretim üyeliğinin yanı sıra, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcılığını yürütmektedir. Anayasa Hukuku alanında yayınlanmış monografi ve makaleleri bulunmaktadır.

Doç. Dr. Seyfettin Gürsel

Seyfettin Gürsel, 1973'te Grenoble Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni, 1974'te Siyasal Bilimler Enstitüsü'nü bitirdi. Paris Nanterre Üniversitesi'nde 1975'te yüksek lisans, 1979'da doktora öğrenimini ekonomi dalında tamamladı. 1980-83 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde öğretim üyeliğinde bulundu. 1983'te üniversiteden istifa eden Gürsel, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi yayın yönetmenliği ve özel sektörde yöneticilik yaptı. Türkiye Siyasal Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) Yönetim Kurulu Üyesi olan Gürsel'in, iktisadın çeşitli alanlarında yurtiçi ve yurtdışında yayınlanmış çok sayıda yapıtı bulunmaktadır. Seyfettin Gürsel, halen Galatasaray Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde öğretim üyeliği yapmaktadır.

Prof. Dr. Nur Vergin

Prof. Dr. Nur Vergin, lisans, yüksek lisans ve doktora diplomalarını Paris-Sorbonne Üniversitesi'nin Sosyoloji Bölümü'nden aldı. 1977'de İstanbul Üniversitesi'nde Siyasal Davranış Bilimi dalında doçent ünvanını alan Nur Vergin, 1989'da Bilkent Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi profesörü oldu. Nur Vergin, Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi Bölümü'nde Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı öğretim üyesi ve başkanıdır. Siyaset Sosyolojisi, Din Sosyolojisi ve Siyasi Düşünce dalında çeşitli makaleleri ve iki kitabı bulunmaktadır. Genel oyla cumhurbaşkanı seçimi ile yarı-başkanlık sistemi konusunda 1991 ve 1996 yıllarında Türkçe yayınlanmış iki incelemesi vardır.

Mubarrem Kayhan:

Efendim şimdi panelimizin ilk bölümüne geçiyoruz. İlk konuşmacımız, Prof. Dr. Necmi Yüzbaşıoğlu. Buyrun.

Prof. Dr. Necmi Yüzbaşıoğlu:

Teşekkür ediyorum. Sayın Başkan, değerli dinleyiciler, Başkan'ın da açış konuşmasında belirttiği gibi Türkiye'de bugünlerde istikrarlı demokrasiden önce demokrasi sorunu gündeme geldi. Demokrasiyi istikrarlı biçimde yaşatmak amacıyla düzenlenen bu, "Seçimler, TBMM ve Hükümet Sistemleri" konulu panelin de ülkemize yararlı olmasını diliyorum. Ve bu çerçevede ben özellikle bu konulardan, "TBMM ve Hükümet Sistemleri" ile ilgili görüşlerimi sunmak istiyorum.

Türkiye'de istikrarlı rejim arayışları 1960'lara kadar geriye gider. Bu arayışlarla zaman zaman sihirli formüller üretilmek istenmiştir. Seçim sistemi, hükümet sistemi konusundaki formüller yoğunlaşmıştır. Bu çerçevede değişik parlamenter rejim modelleri, 1990'dan itibaren de başkanlık ve yarı-başkanlık model ve önerileri gündeme gelmiştir. Özellikle siyasal kriz dönemlerinde, bir daha böyle bir krizin yaşanmaması için "seçim sistemi ne olmalıdır, hükümet sistemleri ne olmalıdır" konusu daha da yoğunlaşmıştır ve öyle bir sihirli model adeta bulunmalıdır ki, harika seçim sistemi ya da hükümet sistemiyle bu krizler yaşanmasın istenmiştir.

Son günlerde Sayın Başkanın da ifade ettiği gibi özellikle "iki türlü çoğunluk sistemiyle" birlikte, "yarı-başkanlık sistemi", en çok dile getirilen modeller olmuştur. Öncelikle vurgulamak gerekir ki, seçim sistemi, siyasi partiler sistemi ve hükümet sistemi iç içe kavramlardır. Bunları birbirlerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu sistemlerin hepsi birbirini etkiler. Bir hükümet sistemi benimsenirken, seçim sistemini, hatta siyasi partiler sistemini bu çerçevede düşünmek, bunları birbirini tamamlayan, bütünleyen bir kompleks içinde değerlendirmek gerekir. Şimdi ben öncelikle, son yılların moda deyimiyse, küreselleşen, globalleşen dünyada neler var ona değinmek istiyorum kısaca. Ondan sonra Türkiye için hangisi doğrudur konusunda fikirlerimi sunmak istiyorum.

Çağdaş, demokratik, özgürlükçü düzenlerde demokrasi iki grup olarak değerlendiriliyor: Birisi "çoğunlukçu demokrasiler", diğeri "oydaşmacı demokrasiler". Şimdi "çoğunlukçu demokrasinin" özü, çoğunluğun hakimiyeti, başka bir ifadeyle siyasal iktidarın çoğunluğun elinde bulunmasıdır. Nedir peki bu çoğunlukçu demokrasinin özellikleri? Bu özellikler, yürütme gücünün tek kişide ya da tek partiden oluşan dar çoğunlukta, kabinede toplanması, yasama ve yürütme güçlerinin

birleşip kaynaşması, kabinenin siyasal sistem içinde üstünlüğü ve yönlendiriciliği, tek baş meclisliği ya da iki meclisten oluşan asimetrik bir parlamento, iki partili sistem, çoğunlukçu seçim sistemi, üniter devlet, merkezîyetçi yönetim, yazısız anayasa, parlamento egemenliği olarak sayılabilir. Tipik örneği İngiliz rejimi ve 1950 - 60 arası Türkiye uygulaması olarak gösterilebilir. Diğer model “uzlaşmacı demokrasi” modelidir. Bunun özü de çoğunluğun iktidarının sınırlanması, siyasal kararların mümkün olduğunca uzlaşma yoluyla alınması, geniş çoğunluklarca mutabakata varılmasıdır. Bu çerçevede uzlaşmacı demokrasiler de şu özellikleri taşır: Yürütme gücünün çeşitli siyasal partiler arasında paylaştırıldığı koalisyonlardan oluşması, kuvvetler ayrılığı, simetrik iki meclisli sistem, çok partili sistem, nisbi temsil sistemi, yerinden yönetim, yazılı anayasalık, azınlık metodu vb.

Bu iki demokrasiden birinin tercihi, büyük ölçüde toplumun çoğulcu yapısına bağlıdır. Ne demek istiyorum? Din, dil, mezhep, etnik köken veya siyasal ideolojik farklılıklarla bölünmüş, türdeşlikten yoksun, homojen olmayan, çoğulcu floralist toplumlarda, oydaşmacı sistemlerin daha tercih edilmesi gereken model olduğunu görüyoruz. Bu tür toplumlarda, çoğunlukçu demokrasi modelinin bazı sosyal grupların sürekli olarak iktidarın dışlanmasına yol açtığından demokrasinin uzun vadede krize yol açmasına neden olacağı ileriye sürülüyor. Buna karşılık ideolojik farklılıkların derin olmadığı, nispeten türdeş, homojen toplumlarda, çoğunlukçu sistemlerin daha yararlı olabileceği ya da çoğunlukçu sistemlerin de uygulanabileceği savunulmaktadır.

Şimdi bunlar şablon olarak birbirlerinden tam olarak ayrılmış değildir. Demin söylediğim gibi İngiliz sistemi, çoğunlukçu model sistemidir. Ama parlamenter rejim vardır. Yine aynı şekilde ABD daha çok çoğunlukçu modelin özelliklerini taşımasına rağmen, ABD’de de kuvvetler ayrılığı gibi oydaşmacı demokrasi modelinin özelliklerini taşıyan unsurlar da vardır, federal yapı, yerinden yönetme gibi. ABD’nin başkanlık sisteminde başarılı olan tek ülke olduğu söylenir. Bu başarı, sisteme rağmen ABD’nin kendine has özelliklerinden dolayı gerçekleşmiştir. Bu ülkede toplumun iki ana siyasal eğilim etrafında toplanması, buna tekabül eden iki yerleşik partinin varlığı, federal yapı ve yerinden yönetim sorunlarına öncelik verilmesi, siyasetin bu doğrultuda yapılması başarıyı sağlayan unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

Ben parlamenter-başkanlık sistemi ayrımına ek olarak 1958 Fransa Anayasası ile birlikte ortaya çıkan “yarı-başkanlık” sistemine değinmek istiyorum. Gerçi daha önce de bu sistemin uygulamaları vardı, ama özellikle 1958 Fransa Anayasası ve onun

uygulamasıyla yaygınlaşmıştır. Yarı-başkanlık sistemi, adından da anlaşıldığı üzere, başkanlık sistemiyle parlamenter sistemin özelliklerini taşıyan karma bir sistemdir. Parlamenter sistemin özelliklerinden olarak yarı-başkanlık sisteminde de hükümetin parlamentoya karşı sorumluluğu vardır. Cumhurbaşkanı'nın fesih yetkisi vardır. Bunlar parlamenter sistemin özellikleridir. Buna karşılık başkanın halk oyuyla seçilmesi ve tek başına kullanabileceği önemli anayasal yetkilerinin olması da başkanlık sisteminin özellikleridir. Bunları birleştirerek bir yarı-başkanlık sistemi modeli öngörülmüştür. Hemen şunu söylemek gerekir, bir siyasal rejim içerisinde sadece başkanın halk oyuyla seçilmesi yarı-başkanlık seçimi için yeterli değildir. Yarı-başkanlık sisteminin olabilmesi için, başkanın mutlaka halk oyuyla gelmesi gerekir. Ama bunun yanında koşulsuz fesih yetkisini de içeren önemli anayasal yetkilerinin de olması gerekir.

Uygulamada, yarı-başkanlık sistemi, ülkenin kültürel koşullarına ve uygulamalarına göre, siyasal parti sistemine göre, parlamentoda oluşan çoğunluklara göre, başkanlık sistemine ya da parlamenter sisteme yönelme elastikiyetine sahiptir. Özellikle cumhurbaşkanı çoğunluğuyla parlamento çoğunluğunun aynı partide olduğu dönemlerde, uygulamalarda sistem, başkanlık sistemine yönelir. Buna karşılık cumhurbaşkanı ile parlamento çoğunluğunun farklı partilerden olduğu dönemlerde parlamenter rejime yönelme elastikiyeti, olasılığı vardır. Bunu 1958 Fransız Anayasası uygulamasından da görüyoruz. 1986'da bilindiği gibi Mitterrand cumhurbaşkanıyken parlamento seçimlerinde sağ blok kazandı ve Fransa'da kohabitation dediğimiz "birlikte yaşama" süreci başladı. Mitterrand, 1988'de tekrar seçildi. Meclisi feshetti, parlamentoda sol blok kazandı. Bu sefer "birlikte yaşama" sona erdi, sistem, "başkanlık sistemine" doğru yöneldi. Yani iki yıllık bir "birlikte yaşama" döneminde Mitterrand, sadece anayasal yetkilerine bağlı kaldı. Sağ çoğunluğun, parlamento çoğunluğunun icraatlarına engel olmadı diyeyim en azından. Dolayısıyla sistem, daha çok parlamenter sistem yönünde işledi. 1993'te parlamento seçimlerinde tekrar sağ blok kazandı, ve yine sağ parlamento- sol başkan birlikte görüldü. 1995'te yine Mitterrand'ın son iki yılıydı. Bu dönemde de yine bir "birlikte yaşama" görüldü. Mitterrand yine geri çekildi. Sistem parlamenter rejim yönünde işledi. 1995'te Mitterrand'ın süresi bitti. Seçimleri sağcı başkan Chirac kazandı. 1997'ye kadar sağ başkanla sağ parlamento çoğunluğu beraberdi. Sistem, başkanlık sistemi yönünde işledi. 1997'de yeni yapılan seçimlerde bu kez sağ başkanla, sol parlamento çoğunluğu "birlikte yaşamaya" başladılar. Şimdi önümüzde 5 yıllık bir dönem var. Benim kanaatimce Fransa'da yarı-başkanlık sisteminin ne ölçüde başarılı olacağı, bu

5 yıllık “birlikte yaşama” döneminde anlaşılacak daha çok. Çünkü 1986-88’de, 1993 ve 1995’te Mitterrand’ın seçim döneminin dolmasına 2 yıl vardı. 2 yıl tahammül edilebilir bir dönemdi. Ama bu kez öyle değil. Bu kez sağ başkanla sol parlamento 5 yıl birlikte yaşayacaklar ve yarı-başkanlık sisteminin ne ölçüde başarılı olacağının testi Fransa’da yapılacaktır.

Bu temel üç sistemi belirledikten sonra, başkanlık sistemi, dolayısıyla yarı-başkanlık sisteminin handikapları üzerinde kısaca durmak isterim. Şimdi başkanlık ve yarı-başkanlık sisteminde, başkanın halk oyuyla seçilmesinden dolayı yaşanan parlamentonun ve başkanın çifte meşruiyeti demokratik ve olumlu bir unsurdur. Ama bunun dezavantajlı bir yanı var: İkisi de aynı şekilde meşruiyet kazandığından, parlamento çoğunluğuyla başkan çoğunluğunun farklılaşması halinde tikanıklık olması kuvvetle muhtemeldir ve bunu çözecek fesih yetkisi ya da hükümetin düşürülmesi gibi bir mekanizma da yoktur. Aynı çerçevede başkan, seçimle gelip seçimle gittiğinden, bunun dışında görevden uzaklaştırmak da işlemeyen bir mekanizmadır. Başkanı 7 yıl boyunca uzaklaştırmak mümkün değildir. Bu da katılaşmaya, sistemlerde sertliğe yol açabilir ve özellikle siyaset daha da kutuplaşabilir. Sistem iki partili bir sisteme yöneleceğinden, çoğunluğu elde edip iktidara gelebilme ya da başkan olabilme şansı olmayan küçük partilerin rejim dışına ya da anayasa dışına yönelmesine neden olma handikaplarını taşımaktadır. Yani başkanlık sisteminin, olumlu yönleri olmasına karşın, (7 yıllık dönem istikrar bakımından önemlidir, halk oyuyla seçilmesi meşruluk bakımından önemlidir) taşıdığı dezavantajlar da vardır. Bunu belirtmek istedim. Oysa parlamenter rejim daha elastikidir. Farklı çoğunluklar bulmak mümkün değildir. Örneğin Şili’de Allende eğer parlamento çoğunluğuyla düşürülebilseydi, belki de Şili uzun süre bir sıkıntı çekmeyebilirdi diyebiliriz. Özetle parlamenter rejim, çoğunluklar oluşturma bakımından, türdeş olmayan, homojen olmayan toplumlarda, farklı partilerin iktidara gelebilme, en azından parlamentoda olabilme, hatta koalisyonlarda ortak olabilme umutlarını taşıdığından, sistemin uzun vadede daha istikrarlı olacağı söylenebilir.

Bunu belirttikten sonra Türkiye açısından ne söylenebilir? Hemen belirteyim ki, hükümet sistemlerini yine küreselleşen dünyada, coğrafya koşullarıyla birlikte düşünmek lazım. Başkanlık sistemi daha çok ABD ve Latin Amerika ülkelerinde uygulandı ki, uygulandı da denemez çünkü, Latin Amerika ülkelerinde başarılı olamadı. ABD dışında başarılı olduğu ülke de yok. Avrupa’ya baktığımızda, Avrupa’da ağırlıklı biçimde parlamenter rejim uygulamaları görüyoruz. Bize çok yakın Güney Avrupa ülkeleri, Portekiz, İspanya, Yunanistan, İtalya. Bunlardan sadece Porte-

kiz'de yarı-başkanlık sistemi var. O da 1982 değişikliğinde bir hayli yumuşatılmıştır. Onun dışında yeni demokrasiye geçen Orta Avrupa ülkelerinde, Romanya, Bulgaristan, Slovenya ve Polonya'da devlet başkanı halk oyuyla seçiliyor. Romanya daha çok yarı-başkanlık sistemini andırıyor, ama diğerlerinde örneğin Bulgaristan ve Slovenya'da devlet başkanı halk oylamasıyla seçilmesine rağmen, sistem daha çok uygulamada parlamenter rejim yönünde gelişmiştir. Tıpkı Avusturya, İzlanda, İrlanda'da cumhurbaşkanı halk oyuyla seçildiği halde, sistemin uygulamada parlamenter sistem yönünde geliştiği gibi.

Şimdi Türkiye açısından bir kere şu iki şey üzerinde durmak gerekir: Cumhurbaşkanı halk oyuyla seçilsin mi? Tek başına kullanabileceği anayasal yetkileri olsun mu? Bu konu özellikle koşulsuz fesih yetkisi bakımından önemlidir. Koşullu fesih yetkisi ne demektir? Parlamenter rejimlerde fesih yetkisi, Cumhurbaşkanının, yasanın yürütmeyi düşürdüğü zaman kullanabileceği bir yetkidir. Doğası gereği odur: Önce yasama, yürütmeyi düşürecek, ona karşılık yürütme yasamayı feshedecek. Bu iki silahın karşılıklı bulunmasıyla parlamenter rejimde denge sağlanır. Denge bunların kullanılması değil, var olmasıdır. Şimdi yarı-başkanlık sistemlerine baktarsak, Fransa dışında koşulsuz fesih yetkisinin verildiği bir ülke yok. Portekiz'de vardı, 1982'de koşula bağlandı. Yunanistan Anayasası'nda, sanıyorum 1986'da yapılan bir değişiklikle, ancak hükümet iki kez düşerse ve parlamentoda yeni hükümet oluşturabilecek birleşim yoksa, cumhurbaşkanına fesih yetkisi verilmiştir. Aynı şekilde Romanya, Bulgaristan, Slovenya'da yarı-başkanlık sistemine benzer diyelim, cumhurbaşkanını halk oyunun seçtiği uygulamalarda da, cumhurbaşkanının koşulsuz fesih yetkisi söz konusu değildir. Yani parlamentonun güven oyuna sahip olduğu bir hükümet varken, cumhurbaşkanının sırf ülkede siyasal kriz var gerekçeyle, kendi takdirine göre, (Fransa'da olduğu gibi) koşulsuz fesih yetkisine sahip olması Türkiye'de söz konusu değildir. Ya yarı-başkanlık sistemi bütünüyle benimsenebilir, Cumhurbaşkanı halk oyuyla seçilebilir, önemli anayasal yetkiler sağlanabilir ya da şimdiki sistemde kalınabilir. Benim kanaatimce şimdiki sistemin, 1982 Anayasası'nın özgürlükler rejimi bakımından, yargı bakımından bir sürü eleştirilecek yönleri vardır. Ama bu Anayasanın en ehven-i şer yönü bence hükümet sistemiyle ilgilidir. Bunu nereden görüyoruz? Bir kere bugüne kadar hükümet sisteminin kaynaklanan sorun yaşanmamıştır. Anayasanın 116. maddesi işlevini çok iyi yerine getirmiştir. Yani 1995'te ANAYOL hükümeti bu 116. madde sayesinde, koşullu fesih sayesinde olabilmıştır. Yine arkasından REFAHYOL hükümeti bu sayede kurulabilmıştır. Yoksa 45 gün içinde seçime gidilecekti. Bugün bu hükümet bu hali-

le hala ayakta duruyor ise, yine Anayasanın istikrarı sağlayıcı formülleri sayesinde.

Peki bir hükümet sistemi daha ne sağlasın? Bence Anayasanın 116. maddesi, pekala Türkiye’de istikrarlı hükümet sağlamaya elverişlidir. Buna ek olarak belki Almanya’da, İspanya’da olduğu gibi “kurucu güvensizlik oylaması” söz konusu olabilir. Örneğin Almanya’da, hükümeti düşürürken aynı zamanda yeni başbakanı da seçmiş oluyorsunuz. İstikrarsızlık diye birşey yok. Eski başbakan düşüyor, aynı zamanda yeni başbakan da atanmış oluyor. 1982 Anayasası’nın öngördüğü istikrarın ötesinde belki bu olabilir. Bir de cumhurbaşkanının Anayasadaki yetkileri iyi tasnif edilmiş değildir. Bunu Milli Güvenlik Konseyi son metni verirken birbirine karıştırmıştır. Danışma Meclisi’nde iki madde halindeydi. Belki “cumhurbaşkanı yetkilerinin hangileri tek başına kullanılabilir” diye ayrıştırılabilir, ki bu da Anayasa Mahkemesi kararıyla büyük ölçüde aşılmıştır. Onun dışında bence 1982 Anayasası’nda hükümet sistemi, istikrar işlevini yerine getirmiştir.

Parlamentoyla ilgili olarak son birkaç şey söylemek istiyorum. 1982 Anayasası’nda, yasama dokunulmazlığı kurumu çok geniş düzenlenmiştir. Burada sadece milletvekilinin fiili özgürlüğünü engelleyen korumalar devam etmelidir. Bu da nedir? Tutuklamadır ve hapsedilmedir. Bunun dışında soruşturma, kovuşturma yapılabilir. Nitekim İtalya ve Fransa’da böyledir. Bunlar dokunulmazlık kapsamında olmamalıdır. O zaman milletvekili kovuşturulup soruşturulduğunda, yargılandığında eğer mahkumiyet giyerse, zaten bu üyeliğinin düşme sebebidir. Üyeliği düşmeye engel teşkil eden bir suç değilse, ancak o zaman belki dokunulmazlığının kaldırılması gereklidir. Ama bunun dışında dokunulmazlığın soruşturmaya, kovuşturmaya, yargılanmaya engel olmayacak şekilde düzenlenmesi gerekir. 1995’te Fransa’da, 1993’te İtalya’da bu yönde bir değişiklik yapıldı.

Türkiye’de, meclis soruşturması işleminde. Bir kere iktidar partileri kendi aleyhlerine işletmiyor. Bir tek İsmail Özdağlar var, iktidar aleyhine işleyen. Onun dışında Türkiye’de, Tuncay Mataracı falan olağanüstü durumlarda yargılanmıştır. İki milletvekili muhalefette iken yargılanmıştır. Bu haliyle de işlemez. İtalyanlar bu temiz eller operasyonları programı çerçevesinde, ona da şöyle bir çözüm bulmuşlar: Orada istilaf mahkemesi bakanla ilgili soruşturmayı yapıyor ve itham ediyor. Bu itham üzerine kararı senato ve millet meclisi veriyor. Yine onu yüce divana gönderme iradesi senato ve meclisten çıkıyor. Ama şimdi yargının verdiği bir itham üzerine, meclisin bunu sevketmemesi pek de kolay değildir. Bunun dışında benim kanaatimce, 1982 Anayasası’nın öngördüğü hükümet sistemi, istikrarı sağlamaya elverişlidir. Efendim, sabrınız için hepinize teşekkür ediyorum.

Mubarrem Kayhan:

Sayın Yüzbaşıoğlu başkanlık sisteminin, halk oyuyla seçilecek bir başkanın, istikrar sağlayıcı ve meşruluk yönünden artı yönleri olabileceğine, fakat bir tıkanma ihtimali yönünden de çeşitli tereddütlere konu olabileceğine işaret etti. Parlamenter rejimlerin esneklik özellikleri dolayısıyla, bugünkü karmaşık toplum yapıları içerisinde uzun vadeli istikrarı getirebilecek bir sistem olduğundan bahsetti ve son olarak da 1982 Anayasası'nın, hükümet sistemi konusunda istikrar sağlayıcı hükümleri bulunduğuna, fakat dokunulmazlıklar yönünden de çeşitli eksiklikleri olduğuna işaret etti.

İkinci konuşmacımız Sayın Doç. Dr. Seyfettin Gürsel. Buyrun efendim.

Doç. Dr. Seyfettin Gürsel:

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Bana verilen süre içinde, ki sanıyorum 15 dakika denmişti, bu seçim sistemi sorununun, bizim açımızdan en can alıcı olduğunu düşündüğüm kısmıyla ilgili görüşlerimi sizlere arz etmek istiyorum. Konu elbette son derece karmaşık. Ve burada bu konuyu tüm cepheleriyle ele almamız olanaksız. Vakitten kazanmak için hemen sadece iki genelleme ile söze başlamak istiyorum, ondan sonra konuya geçeceğim.

Birinci genelleme, bu işe başlarken bilmeliyiz ki, her defasında toplumun %50 artı 1'ini tatmin edecek bir sonuç çıkartan seçim sistemi bulmak olanaksızdır. Bunu daha 40 yıl kadar önce çok ünlü bir iktisatçı, "Social Choice Theory"nin kurucularından Arrow ispatlamıştır. Bu bakımdan bunu bilerek yola çıkmamızda yarar var.

İkinci genellemeye hemen geçiyorum. Aynı zamanda bu seçim sistemi dediğimiz araç, eğer yanlış seçilirse toplumun çok büyük çoğunluğunun reddettiği, istemediği bir sonucun çıkma ihtimalinin de olduğu birşeydir. Yani bu iki şeyi birden göz önüne alarak seçim sistemi tartışmasına başlamamız lazım. Bu ikinci genelleme size hiç yabancı değil sanıyorum. Çünkü 1995 seçimlerinin bugün yol açtığı sonucu görüyoruz. Gerçi bir oylama yapılmadı, bugünkü koalisyon hükümeti ne kadar isteniyor bilmiyoruz. Ama Sayın Başkan konuşmasında tekrarladı, izin verirsiniz onu bir kez daha hatırlatmak ve altını çizmek istiyorum, şurasını kimse reddedemez, DYP ve RP'nin birlikte yaptığı koalisyonun bir partisi olan DYP, 1995 seçimlerinde "zinhar RP'le koalisyon yapmayacağım" diye oy istedi. Tabii ki bundan ibaret değil. Başka şeyler de vaadedildi, başka şeyler de söylendi. Yani DYP'ye oy veren seçmen sadece bunun için oy vermedi DYP'ye, ama aynı zamanda bunun için de oy verdiğini söylemeye hakkımız var. Şimdi o seçmenin oyu karşılığında

DYP'nin eylemini bir araya koyduğunuz zaman ortada demokrasiyle tamamen ilgisiz bir sonucun ortaya çıktığını söylememiz mümkün. Kaldı ki, eğer DYP'nin en azından bir kısım seçmeni bundan memnun değilse, aldatıldığını düşünüyorsa, Türkiye'de bugün çoğunluğun istemediği bir koalisyonun olduğunu da rahatlıkla söyleyebiliriz. Öyleyse işte 1995 seçim sisteminin vardıği sonuç budur. Şimdi bu neden sorun yaratıyor? Bunun üstünde durmak istiyorum.

Şimdi seçim sistemi birçok işlevi birden yerine getirmekle yükümlü bir araç, zavallı bir araç. Bir kere temsilci seçiyorsunuz bu araç sayesinde, yani seçmenler meclise yollayacakları temsilcilerini, delegelerini belirliyorlar. Bu araç sayesinde yine partilere aynı zamanda oy vererek bir takım alternatif politika seçenekleri arasında tercih belirtiyorlar. Bir de üçüncüsü: Bütün bunların sonucunda ortaya çıkan parlamento birleşiminden bir de yürütme, hükümet ortaya çıkmasını bekliyoruz. Seçim sisteminin görüldüğü gibi çok sayıda işlevi var ve tek bir aracın bu kadar çok hedefi, bu kadar çok fonksiyonu ideal bir şekilde yerine getirebilmesini beklemek de zaten biraz saflık olur. Bunu tamamen içgüdüsel olarak söylüyorum. Kaldı ki bir de seçim sistemi aracını eğer ortama uygun olmayan bir şekilde tespit ederseniz, ortamdaki kastım çok basit, siyasal partiler rejiminin özelliklerine uygun olmayan bir biçimde tespit ederseniz, bu üç işlevin en azından birini veya büyük bir ihtimalle ikisini yerine getiremeyeceğini veya son derece kötü bir şekilde, yanlış bir şekilde yerine getireceğini beklememiz gerekir. Türkiye'de olan da budur. Bugün seçim sistemi tartışması eğer yeniden gündemdeyse, bir tek nedeni vardır. O da söylediğim gibi, mevcut seçim sistemimiz, yani 1995 Aralık seçimleri sistemi. Onu da her seçimde değiştiriyoruz bildiğiniz gibi. Bu seçim sistemi Türkiye'nin özelliklerine, özellikle de partiler rejiminin karakteristiklerine uygun bir sistem değildir. Neden bu böyledir? Kısaca ona değinelim, ondan sonra ancak belki daha uygun ne olabileceğini görüşebiliriz.

Siyasi partiler rejimi, Sayın Başkan'ın da açış konuşmasında belirttiği gibi parçalanmış bir karakteristiğe sahip. Fazla tekniğe boğmak istemiyorum sizi ama çarpıcı bir örnek vereceğim. Siyaset bilimciler ve iktisatçıların endüstriyel yoğunlaşmayı hesapladıkları bir Hirsch formülü vardır. Siyasetçiler bununla parçalanmışlığı hesaplarlar. Bu formülle Türkiye'de sadece bugünkü parlamento yapısını hesapladığınız zaman, 1987 İtalyasıyla aynı parçalanmışlık düzeyi ortaya çıkıyor. Üstelik daha da kötü, çünkü bu formül bir şeyi gösteremiyor: Hakim parti bile yok. Hiç olmazsa 1987 İtalyasında, tabii sonradan dağıldı ama, bir Hristiyan Demokrat Parti vardı, %30 küsur oy hala o dönemde alabiliyordu. Şimdi Türkiye'de bu da yok. Artı Tür-

kiye’de birşey daha var onlardan farklı olarak. Türkiye’de az bir oy farkıyla da olsa birinci gelen bir partinin aslında çoğunluk tarafından istenmediği, tercih sıralamasında en sonlara konduğuna dair elimizde anketler var, sonuçlar var, veriler var. Şimdi öyle bir sistem kurmuşsunuz ki birinci gelen partiye prim verdiriyorsunuz, yani aldığı oy oranının üstünde temsil edilmesini sağlıyorsunuz. Ama sizin toplumunuzun özellikleri, siyasetinizin özellikleri öyle bir duruma gelmiş ki, topluma “sizin ikinci tercihiniz nedir” diye sorulduğunda, ancak toplumun çok küçük bir kesimi seçimde birinci parti çıkan RP diye işaret ediyor. Şimdi bu demektir ki, bu parti üzerinde çok az konsensüs var toplumda. Böyle bir partiyi sizin rejiminiz ayrıca parlamentoda prim vererek mükafatlandırıyor. Buradan neye geliyoruz? Burada da işte seçim sisteminde pek çok olanağın içinde biz en kötüsünü seçmişiz. Çünkü daha fazla bilgiye ihtiyacımız varken, seçmenden daha fazla bilgi elde etme ihtiyacımız varken, seçmene ısrarla standart olan, klasik olan seçim sistemiyle gidiyoruz. Yani ondan sadece bir tek bilgi istiyoruz. “Bana birinci tercihini bildir” diyoruz. İşte seçmen de birinci tercihini bildirdiği zaman bu ortamda sonuç bu. Dolayısıyla bizim bütün bunları yeniden gözden geçirmemiz lazım.

Bu parçalanmış yapının diğer önemli bir sonucu, bu Türkiye’de özellikle böyle ama genelde de böyle, elbette koalisyonları dayatmasıdır. Sayın Başkan da bundan söz etti. Koalisyonları dayatıyorsa, o zaman İngiltere’de de yakında seçim oldu, oradaki gibi düşünemeyiz seçim sistemini. Çünkü İngiltere’de çok basit. İngiliz seçmen oyunu verirken hem temsilcisini seçiyor, hem iktidarı seçiyor. Orada hiç kuşkuya yer yok. Ama bizim gibi sistemlerde, bizim seçmen olarak temsilcimizi seçerken filan partiye oy vererek koalisyonla ilgili herhangi bir görüş belirtme olanağımız yok. Dolayısıyla toplumdaki bu koalisyon seçenekleri arasında nasıl bir destek dağılımı olduğuyla ilgili hiçbir bilgi elde edemiyoruz bugünkü seçim sisteminde. Dolayısıyla buna da bir çare düşünmemiz lazım. Çünkü Türkiye’de elbette benim en azından seçmen olarak, aynı zamanda oy verdiğim partinin yarın öbür gün gidip hangi partiyle koalisyon yapacağını bilmem lazım. Ona göre oy vermem lazım. Tabii ben seçmen olarak söylüyorum, bu görüşü ne kadar paylaşırsınız sizler bilmiyorum. Ama Türkiye’de bu görüşün tüm parti başkanları ve yönetimleri tarafından paylaşılmadığını da ayrıca biliyoruz. Kimi genel parti başkanları Türkiye’de Kuzey Avrupa demokrasisinin olabileceğini düşünüyorlar. Orada da çok parçalanmış bir yapı vardır. Örneğin, Danimarka’yı ele alın: Çok sayıda parti girer parlamento, 3’lü, 4’lü koalisyonlar olur ve yıllardan beri Danimarka’da istikrar devam eder. Tabii ki Türkiye’de bunun da olabileceğini düşünenler var. Benim saygım var bu

görüŖe. Eğer çoğunluk Türkiye’de de böyle düşünüyorsa, bu mümkündür diyorsa, o zaman zaten gene bugünkü seçim sistemini terkedip, aksine daha da “nisbîlik dozu yüksek” bir seçim sistemine yönelmemiz gerekir. Ama benim düşüncem bu yönde değil. Çünkü ben Türkiye’de Kuzey Avrupa tipinde bir demokrasinin ya da partiler arasında böyle bir konsensüs arayışı, işbirliği kültürünün mümkün olmadığını düşünüyorum. Kaldı ki oradaki tam özelliklere de uygun değil bizim partiler rejimimiz. Parçalanmışlık dozunun ötesinde başka özellikler ve unsurlar da taşıyor, ama bu pekala tartışılabilir. Çünkü en azından bunu savunan partilerimiz var. Öyleyse koalisyon seçenekleri arasından seçim sisteminin bize bir tercih yapma imkanı vermesi lazım. Burada da çok fazla seçeneğimiz yok.

Aslında belki, uygulanmış olan ve sonuçları itibarıyla iyi bilinen iki sistemden söz edilebilir. Bunlardan bir tanesi, ki benim tercihim değil, ama Türkiye’de son dönemde tartışıldığı için belirtmek istiyorum; Fransa IV. Cumhuriyeti’nde uygulanan “apparentement” sistemine benzer bir sistem. Bugün biliyorsunuz ittifakı yasaklayan bir rejimimiz var. Onun için gizli ittifak yapılıyor. Gizli ittifakı da ancak küçük partiler yapabiliyor. Çünkü kimliğinizden vazgeçmeniz lazım. Bu büyük partiler için olanaksız tabii bugünkü rejimde. Buna son verelim. Sistem, ittifaklara açık olsun. Sistem şuydu: Bloklar oluşturulsun, seçim kuruluna bildirilsin “biz beraber seçime giriyoruz” diye, ayrı ayrı partilere oy verilsin, dolayısıyla partiler kimliklerinden vazgeçmesinler. İşte mevcut “D’hont sistemi” de ona göre sandalyeleri önce bloklara versin, sonra blokların içinde de partilerin aldıkları oya göre bu sandalyeler nisbi olarak dağıtılsın. Çok özetle esası bu. Bunu benim tercih etmeyişimin bir dizi nedeni var, ama buna gerekirse belki tartışmada dönebiliriz. Şimdi daha fazla vakit almak istemiyorum. Ama biliyorsunuz iki gün önce RP, bu sisteme de karşı çıktı. Benim basından izlediğim kadarıyla DYP’nin kafasında oluşuyordu bu fikir. Erken seçim kanunuyla birlikte böyle bir olanağa da yol açan birtakım hazırlıkları vardı ya-nılmıyorsa. Ama basından okuduğum kadarıyla, ittifaklara izin veren sisteme RP karşı çıkmış. Son derece doğal bence, beni hiç şaşırtmadı.

İkinci mümkün olan sistem “İki turlu sistem”. Bu çok iyi bilinen sistem, Fransa’da yıllardan beri uygulanıyor. Belki birkaç marjinal diyebileceğim değişiklik düşünülebilir sistemde. Örneğin “nisbi takviye” düşünülebilir. 550 milletvekilimiz var, 50 milletvekilinin nisbi bir sistemle belirlenmesi düşünülebilir, ama bunlar işin ayrıntısı. Çok yakın zamanda Fransa’da seçim yapıldığı için sizler de biliyorsunuz kuralları: Birincisi, koalisyon seçenekleri oluşturması açısından bence oldukça uygun bir sistem. Gerçekten bu sistemde kazanabilmek için yakın partilerin birbirleriyle it-

tifak yapması şart. Bu ittifak da zaten koalisyon seçenekleri anlamına geliyor. Dolayısıyla ikinci tur aslında önemli ölçüde sadece temsilci belirlemekle kalmıyor, ama aynı zamanda seçmenlerin koalisyon seçenekleri arasında da tercihlerini ifade ettikleri bir seçim olma özelliği kazanıyor. İkinci önemli özeliği, bunu zaten söyledim biraz önce cümle içinde, aslında sistemde nesnel olarak bir ittifaka teşvik edici ve sadece ittifaka değil aynı zamanda en yakın partileri ittifaka teşvik edici bir nesnel mekanizma var. Nedir bu nesnel mekanizma? Çok basit, eğer biz partileri son tahlilde parlamentodaki sandalye sayılarını oy tahdidi altında maksimize etmeye çalışan bir takım karar vericiler olarak düşünürsek, parlamentoda karşılına böyle iki turlu bir sistem getirdiğiniz zaman ne yapacak bu partiler? Bir kere ikinci turda kendine en yakın olan seçmeni cezbedebilmesi lazım en azından. Bunun için elbette kendine daha uzak bir partiyle ittifak yapmaya kalkabilir, ama o zaman oylarını maksimize edememiş olur. Yani parlamentodaki sandalye sayısını maksimize edememiş olabilir. Dolayısıyla şuna bakmanız lazım bu sistemde: Acaba hangi partiler arasında oy toplanabilirliği en yüksek? Tabii doğal olarak, birbirine ideolojik ve siyaseten en yakın partiler arasında oy toplanabilirlik yüksek olacaktır. Dolayısıyla sistemde mekanizma, objektif olarak birbirine yakın olan partileri ittifaka teşvik eden bir mekanizmadır. Bu da bence önemli bir özellik, çünkü seçmen en azından koalisyonlar arasında tercih yaparken aynı zamanda siyaset blokları, ideoloji blokları arasında da bir tercih ifade etmiş olacaktır.

Tabii başka pek çok tartışılması gereken konu da var. Örneğin dar bölge meselesi. Çünkü iki turlu sistem bildiğiniz gibi dar bölgede uygulanıyor. Buna karşı çıkan meslektaşlarımız var, siyasetçiler var; bundan yana olanlar var. Bunlar da tabii tartışılması gereken konular.

Son olarak şununla bitirmek istiyorum. Burada epeydir seçim sistemi tartışmasını sürdürüyoruz. Ben de bu konuda fikir sahibi bir vatandaş olarak, şimdiye kadar pek çok toplantıya katıldım ve artık biraz da yoruldum açıkçası. Bir taraftan da biliyorum ki saf bir akademisyen olarak burada gözükmek istemiyorum. Bu seçim sistemi reformunun yapılma ihtimali, Türkiye’de en azından bugünkü parlamento da bir çoğunluk tarafından desteklenerek gerçekleşme ihtimali sıfır demek istemiyorum biraz ümit kalsın diye, ama sıfıra yakın. Bu böyle olunca, “Acaba biz neden bunları tartışıyoruz?” sorusu da gündeme gelebilir. Burada siyasetçilerimizin olması da belki bir vesile. Eğer Türkiye 1995’teki seçim sistemiyle bir dahaki seçime, erken olacağı hemen hemen kesin de, ümit edelim baskın bir seçim olmasın, gittiği takdirde, sayın siyasetçilere şu uyarıyı da yapmak ihtiyacını duyuyorum: Tabii bi-

rinci ihtimal olarak, 1995’le aynı sonucu verecektir deniyor. Dolayısıyla blokaj ve sorun devam edecektir deniyor. Bu böyle olmayabilir. Seçmen büyük ölçüde “stratejik oy” kullanmaya yönelebilir. Buna da lütfen dikkat etsinler, çünkü stratejik oy kullanma sonucunda hangi partinin yok olacağını şimdiden kestirmek mümkün değildir. Teşekkür ederim.

Mubarrem Kayhan:

Hocam bu tartışmayı tamamlaması için, ittifaklarla ilgili çekincelerinizden birkaç dakika bahsetseniz. O eksik kaldı galiba.

Doç. Dr. Seyfettin Gürsel:

İki türlü seçimde dedim ki, en önemli özelliklerden bir tanesi birbirine siyaseten ve ideolojik olarak yakın partileri nesnel olarak ittifaka teşvik ediyor. Bu unsur eksik. Neden eksik? Şu bakımdan eksik: Burada aslında seçmene son tahlilde gene birinci tercihi soruluyor ve koalisyonlar arasında bir seçimde bulunup bulunmadığı net değil. Çünkü oldukça gevşek bir ittifak modeline sahip bir sistem. Alt tarafı diyorsunuz ki, A ve B partisi Yüksek Seçim Kuruluna “ben beraberim, benim oylarımı beraber say” diyor. Seçmen gelip ilk tercihi olan partiye oy veriyor. Bu iki parti koalisyon yapar ya da yapmaz, bu bir kere kesin değil. İkincisi ben kendi partime oy veriyorum, o da beğenmediğim bir partiyle birlikte olmuş. Olsa bile ziyanı yok. “Onun milletvekili sayısı maksimum olsun parlamentoda, sonra benim partim belki cayar o beğenmediğim partiyle koalisyon yapmaktan” diye düşünülebilir. Öbür tarafta halbuki seçmen tabanda birleşiyor. 500 tane dar bölge olduğunu düşünün, x bölgesinde filan partinin seçmeni gidiyor kendine yakın partinin adayına oy veriyor, y bölgesinde aksi cereyan ediyor. Seçmen tabanda birleştiği için, ondan sonra gidip de caymak söz konusu değil. Orada gerçekte bir tabanda konsensüs sağlama mekanizması mevcut. Benim eleştirim buydu.

Mubarrem Kayhan:

Sayın Gürsel konuşmasına başlarken iki çok önemli konuya işaret etti, onları tekrarlamakta fayda görüyorum. “Seçim sistemleri çoğunluğu her zaman tatmin etmez, fakat yanlış sistem toplumun büyük çoğunluğunun reddettiği bir sonuç çıkarabilir” dedi. Bence bu iki konu çok önemli. Ayrıca bugünkü parlamentodaki parçalanmışlığa işaret ederek, koalisyon tercihlerinin seçmen tarafından belirtildiği bir seçim sisteminin daha doğru olduğunu söyledi. Fakat bugünkü parlamentodan se-

çim sistemiyle ilgili bir reform çıkabileceğinden duyduğu kuşkuyu da belirtti. Biz bunu herhalde biraz sonraki seansta ele alacağız. En azından bu konuda yanıldığını söylemeyi çok istiyoruz.

Şimdiki konuşmacımız, Sayın Prof. Dr. Nur Vergin. Sayın Vergin, buyrun efendim.

Prof. Dr. Nur Vergin:

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Ben de herkes gibi, sizin gibi, Türkiye’de siyasi sistemin krize girdiğini düşünenlerdenim. Bu kanaate de yeni varmış değilim. Türkiye’nin bir siyasi sistem değişikliğine ihtiyaç duyduğunu 1990’dan beri azimle savunuyorum. Halihazırdaki koalisyon tartışmaları, laikliğin sorgulanması ve hatta tehlikeye düşmesi değil beni bu kanaate vardıran; onu söylemek istiyorum. Tam tersine, içinde bulunduğumuz siyasal krizin, daha derin bir krizin sonucu ya da tezahürü olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla ülkemizdeki RP sendromu diyebileceğimiz hadisenin, ülkemizdeki oy fragmentasyonunun -çünkü bu artık sadece oyların bölük pörçükleşmesi değil, doğrudan doğruya seçmen topluluğu arasında, içerisinde bir fragmentasyonunun ortaya çıkması olayıdır- bir sistem krizinden kaynaklandığını; aynı zamanda da tabii yeniden daha derin bir sistem krizine yol açtığını düşünüyorum.

Şimdi hepimizin malumudur ki, hiçbir siyasi sistem ya da siyasi sistemin temel belgesini oluşturan anayasa mükemmel değildir. Yeryüzünde cennet vaadedebilirler, fakat bunu gerçekleştirmeye muktedir değildirler. Nitekim filozof Solon’a sormuşlar epey eskiden “hangi anayasa uygundur?” diye; kendisi de sormuş: “söyleyin ilk önce bana, hangi toplumda ve o toplumun hangi zaman dilimi içerisinde?” diye. Demek ki siyasal sistemlerin ve anayasaların aşkın ve kutsal bir nitelikleri yok. Dolayısıyla bizim de Türk siyasi hayatının geleneği olduğunu iddia ettiğimiz parlamenter sistemimize dört elle sarılmamız için hiçbir aşkın neden yoktur. Transandantal bir neden yoktur. Bu hususu konuşmamın başında hatırlatmak gereğini duydum. Çünkü hepimiz biliyoruz ki, Türkiye’de mevcut parlamenter sistem, Türkiye’nin özgünlüğüne pek uymamaktadır. Niçin uymamaktadır? Bu sistem Türkiye’de birkaç kez sekteye uğramıştır. Bu sekteye uğramalarının ardında yatan nedenlere ciddi bir biçimde bakmak lazım. Tabii bunun için ayrıca ciddi bir sosyo-politik analiz yapmak gerekiyor, ama burada vaktimiz yok. Fakat iki soru sormakla yetinebiliriz. Aca bu sekteye uğrama hadiselerinin aktörü olan silahlı kuvvetler mensupları, sistemi salt kötü niyetlerinden ötürü, anti-demokratik eğilimlerinden ötürü mü sekteye uğratıyorlar? Bu soruyu kendimize sormamız lazım. Madem ki sistem bu kadar sık

arızaya geçiyor bizim ülkemizde, acaba sistem ile bu sistemin uygulandığı Türkiye toplumu arasında, toplumun yapısı ve siyasal kültürü arasında bir uyumsuzluktan söz edemez miyiz? Bunları tabi sormamız ve incelememiz lazım. Türk siyasi hayatının gelişmelerine baktıkça bu sorular akla geliyor ve tabi ki beraberindeki cevaplar da akla geliyor.

Ben Türkiye’de bu dönemde en uygun olabilecek sistemin yine “parlamente-rizm” çerçevesinde bulunduğunu düşünüyorum. İzlenebilecek yol parlamenter sistemin bir dizi rasyonalizasyon işlemleriyle düzeltilmesi, tashih edilmesi olabilir. Bunalım ve istikrarsızlığa yol açan meclis hükümeti izlerini yok etmeye yönelik bir dizi kurumsal mekanizmalar geliştirilebilir, işletilebilir. Böylelikle parlamentonun dengelenmesi, yani gücünün -özür dilerim Sayın milletvekilleri- nisbi öneminin geri plana çekilmesi, azalması, sınırlandırılması sağlanabilir. Yürütmenin ise nisbi olarak bağımsızlaştırılması ve hükümet istikrarı sağlanabilir. Rasyonalizasyon mekanizmalarına başvurmak bir yoldur. Türkiye’de de fiilen denenmiştir, hepinizin bildiği gibi. Bu yönteme Fransa’da da IV. Cumhuriyet boyunca devamlı olarak başvurulagelmıştır. Ama çok sayıda siyasi partinin var olduğu Fransız parlamentosunda bu deneme başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Oysa ki Almanya’da, mesela Hristiyan demokratlarla, sosyal demokratların global olarak çift parti sistemi oluşturabildikleri bir ülkede bu çift partililik sayesinde rasyonalizasyon işlemleri başarıyla sonuçlanabilmiştir. Bu da gösteriyor ki, parlamenter sistem çerçevesinde yapılan rasyonalizasyon işlemleri, bizatihi anayasadan kaynaklanmayan nedenlerden ötürü, yani siyasal kültürün elverişsizliği ya da çift partili bir sistemin yokluğu halinde etkili olamıyor.

Bunun dışında yine parlamenter çerçevede kalmak suretiyle izlenmesi mümkün olan bir diğer yol da, cumhurbaşkanının şu veya bu partinin parlamentodaki siyasi elitlerinin yani milletvekillerinin oylarıyla seçilmesini sağlayan değil, onun genel oyla halk tarafından seçilmesini öngören sistemdir. Ama bu ikinci yol çok daha radikal, çok daha köktenci bir rasyonalizasyon yöntemidir. Çünkü bizi Westminster tipi klasik parlamenterizmden uzaklaştırıyor ve Fransız tipi “yarı-başkanlık” veyahut da “yarı parlamenter” diyebileceğimiz sisteme götürüyor. Bendeniz naçizane olarak Türkiye için bu alternatifi üzerinde durmak istiyorum ve önerimi şekillendirmek için ilk önce bu Fransız modelini izin vererseniz biraz etraflıca sunmak istiyorum.

Şimdi V. Cumhuriyet, biliyoruz de Gaulle tarafından gerçekleştirilen adeta bir çeşit yasal sivil darbe neticesinde oluşmuştur. IV. Cumhuriyet boyunca Fransa, bizim de 1971’den beri yaptığımız gibi çeşitli rasyonalizasyon denemeleri ve rektifikasyonlarla birlikte parlamenter sistem uyarınca yönetiliyor. Hepimizin bildiği

gibi Fransa'da siyasi istikrarsızlık had safhada. O kadar ki söylemesi ayıptır, neredeyse Fransız ordusu yavaş yavaş, Fransız siyasi hayatına hakim olmaya başlıyor. Bu ülkede IV. Cumhuriyet boyunca, yani rasyonalizasyonların yapılageldiği parlamenter sistem çerçevesinde hükümetler ortalama 8 ay sürüyor. Hükümet Cezayir sorununu ve Cezayir savaşını halledemiyor, üstesinden gelemiyor. İşte bu koşullarda belirli bir siyasi ve tarihi bir misyonu ile birlikte de Gaulle geliyor. Aslında nedir misyonu? Cezayir'i tasfiye etmektir. Cezayir'i tasfiye edebilmek için, ilk önce Fransız siyasi hayatının istikrara kavuşması ve kuvvetli bir yürütmenin ihdas edilmesi gerekmektedir. Ama bunun için bir şartı vardır: O da üstlendiği misyona meşruluk zeminini sağlamak, tahkim edebilmek için genel oyla seçilmesi. Böylelikle 1958 Anayasası ve asıl cumhurbaşkanı için genel oyun ihdas edildiği 1962 değişikliğiyle V. Cumhuriyete, yani yarı-başkanlık veya yarı-parlamenter sisteme geçmiş olunuyor.

Bu siyasal sistemin öngördüğü bir hedef var. Siyasi istikrarın devamı için başkanın, cumhurbaşkanının siyasi önceliğe sahip olması ve bu önceliğin sağlanması. Bu öncelik iki şekilde sağlanacaktır: Cumhurbaşkanının seçim yöntemiyle ve ona verilen yetkilerle. Gerçekten de Fransız anayasasının yarı-başkanlık sistemine yol açmasının ardındaki tek faktör, cumhurbaşkanının halk oyuyla seçilmesi ve Fransa'da bu yönde Bonapartisyan siyasi kültürün varlığı değildir. 1958 Anayasasının ruhunda cumhurbaşkanına siyasi öncelik, siyasi üstünlük var demiştik. Genel oy bu önceliği yaratmanın sadece bir yolu idi. Diğerisi ise cumhurbaşkanına verilen, cumhurbaşkanının donatılmış olduğu çok geniş yetkilerdir. Gerçekten de demin Necmi Bey sözünü etti, ben burada birazcık açmak istiyorum müsaadenizle. Fransız Anayasasının 19. maddesi, seçmen topluluğu tarafından seçilmiş olmasıyla zaten, bizatihi, bilfiil, parlamento kadar güçlü ve geniş tabanlı bir meşruluğa sahip olan cumhurbaşkanına çok önemli ve çok kapsamlı yetkiler de veriyor. Nedir bu yetkiler? Başbakanı atamak, referandum yapmak, parlamentoyu şartsız feshetmek, istisnai yetkiler kullanmak gibi parlamenter sistemde sadece sembolik işlevlerle, sembolik fonksiyonlarla donatılmış bir cumhurbaşkanı için düşünölemeyecek türden geniş ve toplumun siyasi yapısını derinden etkileyecek nitelikte geniş yetkilerdir bunlar. Bunlar sıradan, biçimsel yetkiler olmayıp, Fransız siyasi hayatını belirleme ve yönlendirme niteliğine haiz yetkilerdir. Üstelik bu yetkilerin kullanımında cumhurbaşkanının tek başına imzası yeterlidir. Bu işlemlerde başbakanın veya ilgili bakanın imzasına da gerek yoktur. Yani karşı imza veya ortak imza usulüne dahi başvurmamak ihtiyacı bulunmamaktadır.

Bu yetkilerin yanısıra cumhurbaşkanının tek başına kullanamayacağı, ama cumhurbaşkanı olmaksızın da kullanılması mümkün olmayan başka yetkiler de vardır şüphesiz. Cumhurbaşkanı dış politika alanında anlaşmaları müzakere eder, imzalar. Hatta dış politika doğrudan doğruya onun adeta sorumluluğundadır, neredeyse tekelindedir. Cumhurbaşkanı aynı zamanda sivil ve asker memurları atar. Bakanlar Kurulu'na başkanlık eder, kararnameleri ve yasaları imzalar. Demek ki cumhurbaşkanının genel oyla seçilmesi ve şimdi saydığım yetkilerle donatılmış olması, onu ülkesinin bir numaralı karar alma mercii yapıyor. Ama belirleyici bir faktör daha var, o da cumhurbaşkanını seçim biçimi. Bu çok önemli, çünkü bunlar birbirleriyle iç içe girmiş. Ben şahsen bir siyaset bilimcisi olarak Fransız sistemini incelerken, düşündüm ki Fransızlar yeniden böyle bir estetik kuyumculuk işi yapmışlar. Çünkü sistem içerisindeki bütün öğeler birbirleriyle büyük bir uyum, içiçelik arz ediyor, görüleceği gibi.

Fransız ya da Amerikalı siyaset bilimcileri cumhurbaşkanı seçiminin Fransa'da parti sistemini de belirlediğini ileri sürüyorlar. Cumhurbaşkanı seçiminin parlamentoyu ikiye böldüğü görüşü üzerinde de fikir birliğindeler. Cumhurbaşkanı seçiminden ötürü Fransız parlamentosu, herbiri sinesinde birçok partiyi barındıran ikili bir koalisyon görünümü arz ediyor. Bir yandan çoğunluk partileri, diğer yandan muhalefet partileri. Cumhurbaşkanı doğrultusunda oy veren partiler, onun karşısında oy veren partiler. Bazı analistler, siyasi hayatta meydana gelen bu çift kutupluluğu iki turlu çoğunluk sistemine, balotaj sistemine dayandırıyorlar. Bu konuda sanırım yine cumhurbaşkanının faktörü etkili oluyor. Daha doğrusu cumhurbaşkanını seçim biçimi etkili oluyor. Çünkü V. Cumhuriyette iki turlu milletvekili seçimleri, aslında kaynağı cumhurbaşkanı seçiminde olan ve cumhurbaşkanının yanında veya karşısında olmakla meydana gelmiş olan bir "çift kutupluluğu" vurgulayarak, pekiştirerek tescil ediyor. Bu türden bir seçim sisteminin, tabii ki parlamentonun rolünü zayıflattığı onu ikinci plana ittiği ileri sürülebilir. Yanlış da olmaz.

Seçim sisteminin bu konuda belirleyici rolü üzerinde durmadan önce hemen vurgulamak gerekir ki; bu durum, sistemin öngörmediği ve düşünmediği ve mantığında yer almayan, istenmeyen, gayri iradi bir yan uzantı değildir. Tam tersine, V. Cumhuriyetin ana amacı, daha önce de gördük ki mutlak parlamentarizmi kısıtlamaktır. Nitekim 1958 Anayasası'nın önde gelen tanzimcilerinden, tertipleycilerinden Michel de Vrais o sıralarda yapmış olduğu bir konuşmada şu ifadelerle yakınmıştı mutlak parlamentarizmden, yani IV. Cumhuriyet'te hüküm süren parlamentarizmden: "Böyle bir re-

jimde meclis, sadece yasama gücü ve bütçenin denetleyicisi olmaktan çıkıyor” diyor de Vrais, “siyasetin kendisi oluyor.” Ondan otoritesini alan ve onun keyfilğine bağımlı olan hükümet ise meclisin olsa olsa, çok ilginç bir deyim kullanıyor, “müstahdemi durumundadır” diyor. Oysa amaç, oy fragmantasyonuna tabi olmuş Fransız toplumunu istikrara kavuşturmayı ve güçlü bir yürütmeyi amaçlayan Fransız sisteminde hükümet edecek bir hükümetin kurulabilmesidir. Parlamentonun fonksiyonunu tanımlarken de şöyle bir çerçeve çiziliyor bizzat de Gaulle tarafından. Diyor ki, “ülkenin siyasi iradesini temsil eden, yasaları oylayan, yürütmeyi denetleyen bir meclis bulunsun ama rolünün ötesine geçmeye yeltenmesin”. O halde bu seçim sistemiyle, cumhurbaşkanı seçiminin ikinci turunda parlamentoda meydana gelen veya gelecek olan koalisyonlar da ister istemez şekillenmiş ve belirlenmiş oluyor. Zira cumhurbaşkanı seçiminde belirli bir adayı desteklemiş olan milletvekilleri, onun seçilirken seçmen topluluğuna vadedtiği programı da seçilmesi akabinde desteklemek zorunda kalıyorlar. Böylelikle cumhurbaşkanının seçim biçiminin, cumhurbaşkanını siyasi hayatın belirleyicisi durumuna getirdiğini ileri sürmek sanırım abartılı olmuyor. Diğer yandan bu seçimin Fransız parlamenterlerin nisbi önem kaybına uğramalarına yol açtığını da söylemek abartılı olmaz. Ama yine de bu konuda izin verirsiniz tek faktörün, cumhurbaşkanı seçim biçimi olduğunu söylemenin yanlış olduğunu tekrarlamak istiyorum.

V. Cumhuriyetin iç içe birbirine bağlı ve birbirinin etkisini pekiştiren kurumları arasında bu konuda önemli sonuçlara yol açan bir diğer ve belki de asıl belirleyici faktör, şimdi ele alacağım milletvekili seçimidir. Gerçekten de milletvekili seçimi için bu iki turlu balotaj çoğunluk sisteminin konumuzla ilgili yol açtığı iki önemli olgu daha var. Partiler cumhurbaşkanı seçiminin ikinci turuna ağırlık vermek suretiyle iki karşı koalisyonu meydana getirmiş oluyorlar. Ayrıca bu sistem uyarınca milletvekili seçimlerinde her bir partinin adayının ikinci turda ittifak içinde olduğu başka bir partinin oylarını kazanmaya ihtiyacı olması, siyasi uzantıları açısından, siyasal sonuçlar itibarıyla önem taşıyan bir olgu. Çünkü bu husus, seçimlerden önce, kampanya sırasında milletvekili adayını, müttefik parti veya partilere karşı uzlaşmacı bir tutum izlemeye zorluyor. Kavga-döğüş yok, hakaret yok, suçlama yok. Çünkü ikinci turda birbirlerine muhtaçlar.

Diğer yandan milletvekili seçiminin ikinci ve belki de daha önemli bir etkisi de milletvekilleri için, cumhurbaşkanının meclisi feshetme yetkisinin bu sistem altında ciddi bir tehlike arzemesidir. Zira şayet nisbi temsil varsa o kadar sorun değil. Parti liderlerinin ve ileri gelenlerinin tekrar seçilmeleri işten değil nisbi temsil altında. Ama her iki turlu çoğunluk sistemi çerçevesinde yenilgi ve eleme, yani bir daha parlamen-

toya girememesi herkes için söz konusu olan acı bir ihtimal. Bu olasılık da milletvekillerini parlamentoda, daha önce seçimlerden önce, ama bu sefer parlamentonun içinde de uzlaşmacı bir tutum izlemeye davet ediyor. Bu durumda V. Cumhuriyetin amaçladığı konsensüse, geniş mutabakata varmak için olmazsa olmaz bir koşul olan uzlaşmanın varlığı, soyut uzlaşma çağrıları ya da uzlaşmanın felsefi ve ahlaki açıdan ne kadar güzel birşey olduğunu ileri süren retoriklerle meydana gelmiyor. Zaten gelmesi de mümkün değildir bu retoriklerle. Nitekim ülkemizde bu retorik çok kullanılmasına rağmen, öyle bir uzlaşma ve konsensüse varamıyoruz. Uzlaşma seçim sisteminin meydana getirdiği, adeta teknik bir müdahale ile elde edilen bir sonuç haline geliyor. Seçim sistemi belki de, uzlaşmacı bir siyasi kültürün henüz olmadığı bir toplumda -Fransız toplumu gibi mesela- uzlaşmanın gelişmesinden önce ve onu hızlandırmak için başvurulan bir yöntemi teşkil ediyor. Bu sistem sayesinde yönetilebilirlik olgusu açısından hayli zorluk yaratan ve zorluklarla karşılaşmış olan Fransız toplumu, 1789'dan beri yaşamadığı bir durumla karşı karşıya gelmiş bulunmaktadır. Bir, sağlam bir parlamento çoğunluğu ve iki, daha da önemlisi disiplinli bir çoğunluğun varlığı dolayısıyla toplumun yönetilebilir hale gelmiş olması. Dikkatiniz için teşekkür ederim efendim.

Mubarrem Kayban:

Panelin ikinci bölümüne geçmeden önce, panelistlerimizden görüşlerinin kısa bir özetini almak istiyorum. Buyrun Sayın Yüzbaşıoğlu.

Prof. Dr. Necmi Yüzbaşıoğlu:

Efendim, parlamenter rejimin ne olduğu biliniyor, uygulanıyor. Önerilen daha çok yarı-başkanlık sistemi. Kritik nokta şu: Yarı-başkanlık sisteminde, başkan çoğunluğuyla, parlamento çoğunluğu farklı olduğu zaman tikanıklıklara yol açacağını söyledik. Bu kuvvetle muhtemeldir. Fransa uygulamasında esas olarak önümüzdeki beş yıllık uygulama, yani sağ cumhurbaşkanı ile sol parlamento çoğunluğunun uygulaması bize sağlıklı bir sonuç verecektir. Peki aksi olursa, yani başkan çoğunluğuyla, parlamento çoğunluğu aynı olursa ne olur? Fransa'da uygulandı, oldu da.

Şimdi Türkiye ile Fransa aynı şey değildir. Bu noktaya değinmek istiyorum burada. Çünkü burada artık Fransız cumhurbaşkanının Amerika cumhurbaşkanından daha çok yetkileri var. Koşulsuz fesih yetkisi var elinde. Türkiye'nin en büyük sorunu ne? Liderler sultanı. Hergün şikayet ediyoruz. 12 Eylül'de beş general seçti, dün de beş başkan seçti diyoruz. Şimdi öyle bir cumhurbaşkanı düşünün, elinde fesih yetkisi de var, parlamento çoğunluğu da ona bağlı. Tam bir liderler sultanı olur. Tam bir dikta öneri-

si olur bu, benim kanaatimce. Şimdi Fransa'da neden olmuyor? Bir kere Türkiye, Fransa değil. Fransa'da yargı bağımsızlığı var. Biz bir senedir yargı bağımsız değildir diyoruz. Fransa'da dengeli baskı grupları var, biz 12 Eylül'den beri depolitizasyonla baskı gruplarını yok ettik. Yeni yeni kendilerine gelmeye çalışıyorlar. Fransa'da özgürlüğüne düşkün kamuoyu var, 200 yıllık demokrasi birikimi var, bizde ise 40 yıllık. Henüz debeleniyoruz. Türkiye, Fransa değildir. Kaldı ki sırf istikrar uğruna herşeyi de gözardı etmeyelim. Fransa'da istikrar var, ama Fransa'da 1958, hatta 1946 Anayasası döneminde parlamentolar, -Ersin Kalaycıoğlu burada, onun sözü-süper noter oldu. Hakikaten süper noter. Bunu mu istiyoruz? Biraz da bu yönden konuyu ele almamız gerekir. Avrupa'da yaygın uygulama parlamenter sistemdir. Türkiye'de rasyonelleştirici formüller vardır. Hükümet istikrarını sağlamak için Anayasanın 116. maddesi yeterlidir. Bu test de göstermiştir, özellikle 1995 seçimlerinden sonra, hala bu hükümet iktidarda olabildiğine göre, demek ki istikrar sağlanabiliyor diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Muharrem Kayhan:

Sayın Gürsel.

Doç. Dr. Seyfettin Gürsel:

Evet ben dikkatinizi tamamen, farklı bir alan değil ama, başka bir yöne çekmek istiyorum. Çünkü söyleyecek, ilave edecek birşeyim yok. Tabii ki Türkiye'de şu anda acil gündem bir erken parlamento seçimi. Oysa biz 1994 yılında bir yerel seçim yaşadık bildiğiniz gibi ve gerçek bir demokrasi faciasıyla sonuçlandı bu yerel seçimler. %24 - %25 ile milyonlarca vatandaşın yaşadığı kentleri bu kadar küçük azınlık oylarıyla teslim ettik. Şimdi bu iki turlu sistem konusunda parlamentoda konsensüs yok dedim. Şu anda ben öyle görüyorum. Ama aynı sistemin özellikle belediye başkanları düzeyinde uygulanması yönünde de bir partinin dışında, hemen hemen önemli bir görüş birliği var gözlemlediğim kadarıyla. Bu, seçmen kitlesinde de var, hatta akademisyenler arasında dahi var. Dolayısıyla bir yerden başlamak lazım. Örneğin önümüzdeki aylarda, gündeme geldiğinde erken bir yerel seçim veya zamanında bir seçimde, seçim sistemini pekala parlamento değiştirebilir, bu çoğunluğa sahip gibime geliyor. Başkanları iki turlu seçimle seçmeye başlayalım belediyelerde. Sonra ülke açısından da bir bakarız, deneyim kazanmış oluruz. Teşekkür ederim.

Muharrem Kayhan:

Evet, Sayın Vergin.

Prof. Dr. Nur Vergin:

Teşekkür ederim efendim. Şimdi Sayın Necmi Yüzbaşıoğlu benim azimle sunmaya çalıştığım sistemle ilgili olarak tıkanıklıktan söz etti. Tıkanıklığın kohabitasyonla ilgili olabileceğini söyledi. Yani cumhurbaşkanlığı çoğunluğuyla, parlamento çoğunluğunun birbiriyle aynı olmaması halinde. Şimdi Fransa daha önce, Mitterrand döneminde kohabitasyon dönemini büyük bir başarıyla atlattı. Fakat tabii, orada kendileri haklıdılar, esas test şimdi görülecek. Fakat ben tabii Fransız tipi bir siyasi sistemi ülkemde önerirken, bu sistemi tıpatıp, aynen, noktalı virgüllü şeklinde ithal edelim demiyorum. Bu tıkanıklık ihtimalini gidermek mümkündür. Sanıyorum, cumhurbaşkanı seçimi ile genel seçimleri, meclis seçimine yakın tarihlerde yapmak suretiyle bu tıkanıklığın üstesinden gelmek mümkün olabilir. Çünkü seçim birbiri-ne yakın tarihlerde yapılırsa, seçmen topluluğu içerisindeki siyasi fikri ve ideolojik manzara aynı olacaktır.

Bir de, sık sık, 7 senedir tanık olduğum bir dikta, bir Bonapartizm eleştirisi var. Bu ihtimale de dayanılıyor ve deniliyor ki haklı olarak: “Türkiye Fransa değil”. Doğrudur. Fakat Türkiye, İngiltere de değil. Şimdi biz Fransa sistemini benimsemeyeceğiz, çünkü Türkiye Fransa değil. O zaman aynı mantıkla, İngiliz sistemini de benimsememiz için bir neden görmüyorum, çünkü Türkiye, İngiltere de değil.

Ayrıca tıkanıklığa dönüyorum tekrar. Tıkanıklık bizim parlamenter sistemde hepimizin şahit olduğu bir olgudur. Üstünde durmaya dahi gerek yok. Diktaya gelince, niçin dikta deniliyor ya da dikta olabirliğe dair bazı serzenişler dillendiriliyor? Çünkü tabii hiçbir şüphe yok ki, bu şekilde seçilen bir cumhurbaşkanı, bir devlet başkanının meşruluk zemini fevkalade genişlemiş ve sağlamlaşmış oluyor ve ben Türkiye’de, özellikle merkezkaç güçlerin mevcut olduğu ülkemizde, özellikle devlet başkanının seçmen topluluğu nezdinde meşruluğunu pekiştirmiş olmasını faydalı görüyorum. Bu şekilde toplumumuzdaki tüm yörelerde, bölgelerde ve kültür gruplarında söz konusu devlet ve o devleti temsil eden başkan da birebir seçmenin uzantısında bir başkan olarak karşımıza çıkabilir. Yürütmenin güçlü olması demek mutlak surette diktaya yol açmaz. Bugün Türkiyemizde yürütme fevkalade güçsüzdür. Ülke istikrarsızdır ve liderler sultası da devam edegelmektedir. Demek ki bunun sistemle bir alakası yok. Başka yerde aramamız lazım. Teşekkür ederim efendim.

Muharrem Kayhan:

Teşekkür ederiz. Efendim bir kahve molasının ardından, sayın parlamenterlerimizi dinlemek üzere 15 dakika sonra tekrar buluşuyoruz.

1 6 H A Z İ R A N 1 9 9 7

SEÇİMLER, TBMM VE HÜKÜMET SİSTEMLERİ PANELİ

İKİNCİ BÖLÜM

Oturum Başkanı

Muharrem Kayhan ~ TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı

Panelistler

TBMM Partilerarası Özel Uyum Komisyonu Üyeleri:

Prof. Dr. Mustafa Kamalak ~ Refah Partisi

Oltan Sungurlu ~ Anavatan Partisi

Nejat Arseven ~ Anavatan Partisi

Ahmet İyimaya ~ Doğru Yol Partisi

Prof. Dr. Hikmet Sami Türk ~ Demokratik Sol Parti

Atilâ Sav ~ Cumhuriyet Halk Partisi

TBMM PARTİLERARASI ÖZEL UYUM KOMİSYONU ÜYELERİNİN ÖZGEÇMİŞLERİ

Prof. Dr. Mustafa Kamalak

1948 doğumlu Mustafa Kamalak, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin kurucu dekanı ve aynı fakültenin öğretim üyesidir. Halen Refah Partisi Kahramanmaraş Milletvekilidir.

Oltan Sungurlu

1933 yılında doğan Oltan Sungurlu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Serbest avukat olan Sungurlu, XVII., XVIII., XIX. dönemlerde milletvekilliği yapmıştır. Halen Anavatan Partisi Gümüşhane Milletvekilidir.

Nejat Arseven

1950 doğumlu olan Nejat Arseven, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Serbest avukat olan Arseven, Anavatan Partisi Ankara Milletvekilidir.

Ahmet İyimaya

1950 yılında doğan Ahmet İyimaya, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. İyimaya, Türk Hukuk Kurumu Bilim Kurulu ve TEMA Vakfı'nın Kurucu Danışma Üyesidir. Halen Doğru Yol Partisi Amasya Milletvekili olan İyimaya, TBMM Anayasa Komisyonu Başkanlığını yürütmektedir.

Prof. Dr. Hikmet Sami Türk

1935 doğumlu Hikmet Sami Türk, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyesi ve Ankara Üniversitesi Senatosu üyesi olan Prof. Dr. Hikmet Sami Türk, Demokratik Sol Parti Trabzon Milletvekilidir.

Atilâ Sav

1931 doğumlu olan Atilâ Sav, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Ankara Barosu ve Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı yapan, Enerji ve Tabii Kaynaklar Eski Bakanı olan Atilâ Sav, Cumhuriyet Halk Partisi Hatay Milletvekilidir.

Muharrem Kayhan:

Öncelikle bütün parlamenterlerimize, teşekkür ettikleri için şükranlarımızı sunuyorum. TÜSİAD çalışmalarına verilen bu desteği de hakikaten çok büyük bir memnuniyetle karşılıyoruz. Kendilerine zahmet ettikleri için tekrar teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Önce TBMM Partilerarası Özel Uyum Komisyonu üyelerine söz vereceğim. Bilahare diğer parlamenterlerimizden görüş belirtmek isteyenleri kürsüye davet edeceğim.

Efendim şimdi TBMM Partilerarası Özel Uyum Komisyonu üyelerinden RP milletvekili Sayın Mustafa Kamalak'ı kürsüye davet ediyorum. Kürsüden konuşma süresi olarak 5 ilâ 10 dakika veriyoruz.

Prof. Dr. Mustafa Kamalak:

Sayın Başkan, değerli misafirler, konuşmama başlarken hepinizi saygıyla selamlıyorum. Türkiye için nasıl bir seçim sistemi? Anayasamıza göre hakimiyet, egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Türkiye Cumhuriyeti demokratik bir ülkedir. Nasıl bir seçim sistemi sorusuna geçmeden önce, ben temeldeki ilkeyi, bu prensiplerin altındaki ilkeyi dikkatlerinize arz etmek istiyorum. Egemenlik kayıtsız, şartsız millettir. Doğrudur, ama buna ne derece inanıyoruz? Samimi miyiz bunu ifade ederken? Türkiye Cumhuriyeti demokratik bir devlettir. Okuyoruz da ne kadar demokratız? Seçtiğimiz nispette mi demokrasi güzeldir yoksa gerçekten demokrasi seçilsen de, kazansak da, kaybetsek de güzel midir? Kanaatimce asıl itibarıyla bunların üzerinde durmamız lazım.

Görebildiğim kadarıyla, biz elit tabaka olarak halka güvenmiyoruz. Demokrasiye inanmıyoruz. Demokratlarımız seçildikleri nispette demokratlardır, en azından görüntü böyle. Belki itirazlar gelecektir, ama biraz da derinlemesine düşünelim. Demokrasi gerçekten içimize sindirdiğimiz bir sistem ise, hakimiyet kayıtsız şartsız milletinse, milletin başı demek olan cumhurbaşkanını niçin cumhura seçtirmiyoruz? Kanaatimce ya demokrasiye inanmıyoruz veya millete güvenmiyoruz. Bunun başka tür cevabının olacağını sanmıyorum. Güçlü iktidar, güçlü meclis diyoruz. Cumhurbaşkanı yürütmenin bir kanadını teşkil eder, yani millet adına hareket eden yürütmenin bir başını oluşturur. O halde millet adına hareket eden cumhurbaşkanını niye millete seçtirmiyoruz?

Şimdi ikinci soruyu soruyorum. Ey demokratlar, ey "hakimiyet kayıtsız, şartsız milletin" diyenler, şu an dokuzuncu cumhurbaşkanımız görev başında. Cumhurbaşkanı cumhura seçtirseydik, acaba bunlardan kaçısı cumhurbaşkanı seçilebilirdi? Bu soru-

ların açık yüreklilikle tartışılması gerekir diye düşünüyorum. Şu söylenebilir: Efendim demokrasi güzeldir, ben kazanırsam. Son derece demokrat bir zat diyor ki: “demokrasiden çok daha güzel bir rejim vardır”, Nedir o diye sorulduğunda: “krallıktır, ancak kral ben olursam!” Demokrasi güzeldir, ama ben seçilirsem. Olmaz böyle şey.

Ben yıllardan beri, eğer Türkiye’de yönetimde istikrar aranıyorsa, bunun yolu dar bölge sistemidir diye yazıp çiziyorum. Dar bölge sistemi elbette bazı eleştirileri beraberinde getirir, ama uygulanan sistemin ele alınacak tarafı var mı Allah aşkına? Bakın 1,5 yıl önce seçimlerden çıktık. 6 aylık süre hükümet kurmakla geçti. On dan sonra hükümet kuruldu, bu sefer başka tartışmalar ortaya çıktı. Tartışmalar hala devam ediyor ve kanaatimce önümüzdeki günlerde bu tür tartışmalar yoğunlaşarak devam edecektir. Şu an gördüğüm kadarıyla mahalli seçimler için dar bölge konusunda az çok bir uzlaşma var gibi. Kanaatimce burada da pek samimi değiliz. Niye öyle? Çünkü bu konuları tartışırken, aydınımız, hepimiz bu sistem bireysel olarak bana ne getiriyor diye düşünülüyoruz.

Şu salonda nasıl bir seçim sistemi, nasıl bir yönetim biçimi konusunu tartışıyoruz. TÜSİAD’a ve onun değerli yöneticilerine ben teşekkür ederim. Ama biz asıl itibarıyla bu salonlarda 2000 yılına doğru giderken kendi kendimizi başka açılardan sorgulamalıydık. Düşünün bundan 50 yıl önce dünya bir savaştan çıktı. Mesela Japonya ile Almanya’da taş üstünde taş kalmadı. Şu an bu ülkelerin her ikisi birer süper güç. Özellikle Almanya’yı bizim insanlarımız inşa etti. Anadolu insanı Almanya’yı baştan başa imar eyledi. Biz ise savaşa girmediğimiz halde az gelişmiş, geri kalmış bir ülkeyiz. Sebep ne? O insanlar burada tembel de oralarda çalışkan hale mi geliyorlar? Değerli dostlarım, kanaatimce yönetimde, sistemde bir tıkanıklık var. Aydınımız halka güvenmiyor diye düşünüyorum. Bu yüzden de lokomotif görevini yapamıyor. Aydınımızla halkımız arasında bir kopukluk var. En azından ben öyle düşünüyorum, inşallah yanılıyorumdur.

Mubarrem Kayhan:

Sayın Kamalak süre konusunda ikaz etmek istiyorum. Ayrıca partinizin bir görüşü varsa seçim sistemi hususunda, onu biraz daha net söyleyebilirsiniz. Toplantının biraz o yönde gelişmesi lazım.

Prof. Dr. Mustafa Kamalak:

Teşekkür ederim, ben buraya parti yöneticileriyle telefonla irtibat kurmak yoluyla gelebildim. Tabii bu konuları partimizde oturup enine boyuna tartışmış değı-

liz. Ben burada kendi görüşümü ana hatlarıyla arz ediyorum. Büyük ihtimalle partim de bu görüşlere katılır diye düşünüyorum. Savunduğumuz şey şudur: Bir, cumhurbaşkanını halk seçmelidir. Buradan hareketle, cumhurbaşkanına ancak o zaman meclisi fesih yetkisi verilmelidir. İki, Türkiye iki turlu dar bölge sistemine geçmelidir. Üç, dış ülkelerde yaşayan vatandaşlarımıza oy hakkı verilmiştir ama, milletvekilini yakinen belirleme hakkı henüz tanınmış değildir. Bu münasebetle bir dış seçim bölgesi oluşturulmalıdır. Siyasi alandaki düşüncelerimiz net olarak bundan ibarettir. Hepinize teşekkür eder, saygılar sunarım.

Mubarrem Kayhan:

Bu net konuşmanız için teşekkür ederim efendim. Şimdi TBMM Partilerarası Özel Uyum Komisyonu üyesi, DYP milletvekili Sayın Ahmet İyimaya'yı kürsüye davet ediyorum.

Abmet İyimaya:

Değerli Başkan, saygıdeğer misafirler, sözlerime başlamadan önce gönülden saygılarımı sunuyorum. Neden siyasal sistem, seçim sistemi, hükümet sistemleri tartışması? Gerçekten özellikle son 5-6 yıllık dönemlerde etkin ve kalıcı politikalar uygulanamıyor. Parlamenter sistemlerde sorumluluk süreçleri işletilemiyor. Krizler gündeme geliyor. Parçalı siyaset içinde karşılaştığımız önemli sorun, koalisyonların çözüm yerine bazen çözümsüzlük üretmeleridir. İster istemez sistem tartışması Türk siyasal dünyasına, özellikle düşün dünyasından kaynaklanarak sunuluyor. Bana göre ve partime göre, sistem tartışmasının içinde olmamalıyız. Sabahleyin hocaların ileri sürdüğü bilimsel eserlerde savunulan genellemeler biline ki kesin genellemeler ve kesin doğrular değildir. Siyasal sistemler mevcut siyasal yaşamda salt belirleyici ve itici güce sahip değildirler. Hatta giderek diyebilirim ki siyasal sistemlerle istikrar, yani demokratik performansla siyasal sistemler arasında sanıldığı kadar aksine doğrudan bir bağlantı yoktur. Ortamına inmek lazımdır. Sosyolojisine inmek lazımdır. Siyasal dinamiklere inmek lazımdır. Bu gibi tahlillerde ulusal gerçekler, etnik yapı, laiklik sorunu, eğitim düzeyi, ekonomik alt yapı, jeo-stratejik özellikler ve oligarşik siyasal yapılanma, hukuka uyma bilinci gibi sorunları tartışmazsanız, hangi sistemi, hangi modeli getirirseniz getirin, çözümsüzlüğü yaşamanız kaçınılmaz bir sonuç olur. Biz evrim yerine, içinde yaşadığımız siyasal yapıyı güzelleştirmek yerine, model değişimine gidersek, yine evrimin zorunlu kıldığı uzun bir denemeyi sıfırdan başlatmak gibi topluma bir kötülük yaparız diye düşünüyorum. Peki sistem-

de güzelleşme nasıl olabilir? Sayın hocamız ifade ettiler: Rasyonalizasyon. Rasyonalleştirilmeden parlamenter sistem Güney Amerika'da uygulansaydı, Güney Amerika ülkelerinin yaşadığı paradoksu aynen yaşayacaklarını; başkanlık sisteminin uygulanması durumunda veya uygulansaydı geçmişte, yine böyle problemleri yaşayabileceğimizi varsayıyorum.

Bu genel görüşten sonra, tartışılan iki konuyu, yani seçim sistemlerine bakış açısını ve hükümet sistemlerine bakış açımı ifade etmek istiyorum. Arkadaşlar, 1995 Anayasa değişikliğinde, Anayasa'nın 67. maddesine, dünyanın hiçbir anayasasında bulunmayan bir seçim "clause"u, bir seçim ölçütü kondu: "Temsilde adalet, yönetimde istikrar". Veya bilimsel söyleyişle, fayda ve adalet ilkelerinin terkibinden oluşan veciz bir cümle. Biz bu "clause"u, siyasal parti mevzuatını aşağıya indirmedikçe, bu anayasal engel içerisinde herhangi bir siyasal seçim modelini benimsememiz mümkün değildir. Bu engeli de düşünerek parti olarak şöyle bir çözüme vardık. Bugün Siyasal Partiler Yasası'ndaki ittifak yasakları kaldırılmalı. Milletvekili seçimi yasasının 16., 35., 36. maddelerinde ittifaka cevaz veren bir düzenlemeye gidilmeli ve mevcut anayasal çerçeve içerisinde, siyasal bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak için, oligarşiye yönelik düzenlemeler ayırık, o olmalı tabii, mutlaka ittifaka cevaz veren bir sisteme geçmeliyiz diyoruz. Burada siyasal partiler olabildiğince kimliklerini korumak durumundadırlar. Tek isimli çift turlu çoğunluk sistemi, tek turlu çoğunluk sistemi, nisbi sistem, karma sistem, imkan olsaydı da genişçe bunları tartışsaydık, ama tartışanları ne kadar çoğaltır iseniz, tartışmada verimi o kadar azaltırsınız. Hem konuyu sınırlamak lazım, hem tartışma zeminini biraz sınırlamak lazım idi. O zaman çok geniş geniş tartışabilirdik. Onun için ben diğer arkadaşların da katılımını, değerli düşüncelerini ifade etmelerini sağlamak bakımından olabildiğince özet geçiyorum.

Arkadaşlar, siyasal sistemler öyle lise öğreniminde, üniversite öğreniminde eğitim metodlarını değiştirir gibi üzerinde oynanması kolay olan sistemler değildir. Maalesef 1980'lerden sonra başkanlık veya yarı-başkanlık sistemi veya parlamenter sistem içinde seçimli cumhurbaşkanlığı sistemi, hatta Sartori'nin ara dönem başkanlık sistemi, ki yarı-başkanlık sistemine yakın, başbakanlık sistemi gibi tartışmaları gündeme getiriyoruz. Aslında bu tartışmalardan çok, beyinlere demokratik zihniyeti, çoğulcu düşünceyi, uzlaşmacı bir ruh yapısını yerleştirmemiz lazım. Başkanlık sistemi kendi yapısı gereği de bize uymaz diye düşünüyorum. Sayın Yüzbaşıoğlu başkanlık sisteminin kritiğini çok güzel yaptılar. Çifte meşruiyet bizim toplumda gerçekten problem yaratır, siyasal tıkanmalara yol açar. Siyasal tıkanmalar

başkanlık sisteminde parlamento-yürütme tıkanmasına yol açtığı zaman, tıkanmayı çözecek bir organınız yok. Fren-denge mekanizması yok. Fesih olayı yok. Güvenoyu olayı yok. O zaman başkanlık sistemlerinde Düvelger'in dediği gibi bu tıkanmalarda tek çare, ordunun müdahalesidir. Düvelger açıkça söylüyor, sistem tıkanmasında eğer krizler uzlaşmayla çözülemezse bir başka kuvvetli gücün devreye girmesi lazımdır.

Cumhurbaşkanlığının seçimle belirlenmesi sistemine, parti olarak yine başkanlık ve yarı-başkanlık sistemindeki bize uymayan mahsurları dolayısıyla sıcak bakmıyoruz. Mevcut sistemin daha yerinde olduğunu düşünüyoruz, hele bugün şartsız fesih yetkisi, tarafsız konumdaki cumhurbaşkanlığı makamını siyasetin içerisine çekerek diye ve fesih sonrası cumhurbaşkanının arzulamadığı veya fesih öncesi önündeki tablonun aynen geri dönmesi halindeki mahsurları nedeniyle, parlamento-cumhurbaşkanı sürtüşmesine dönebilir diye bunun müspet karşılanamayacağını düşünüyoruz. DYP olarak sistemlerin değişikliğinden çok, eğitime, ekonomik yapılanmaya, yeniden idari biçimlendirmeye, yani desentralizasyona ve yetkilerin hizmet mahalline taşınmasına ağırlık veriyoruz.

Ben kişisel olarak da çözümün sistemleri tartışmak yerine, rasyonalizasyon olduğunu düşünüyorum. Benim çözümüm şudur: Gerçekten bugün, parlamenter sistemdeki gerek sorumluluk süreci, soruşturma süreci, gerekse dokunulmazlıklar süreci bakımından mevcut olan tıkanmayı gizli oy sistemi ile aşabiliriz. Basit bir tüzük değişikliğidir. Benim TBMM Anayasa Komisyonu'nda bu değişiklik çalışmam vardır. Bu tartışmalar kökünden de silinir. Dokunulmazlıklar da çözülür, soruşturma sürecinin işletilmesi de çözülür. Teşekkür ederim.

Mubarrem Kayhan:

Şimdi TBMM Partilerarası Özel Uyum Komisyonu üyesi, ANAP milletvekili Sayın Oltan Sungurlu, buyrun.

Oltan Sungurlu:

Sayın Başkan, değerli dinleyiciler. Birkaç hususa kısa kısa değinmek suretiyle sözlerimi sürdüreceğim. Ancak bu görüşlerin büyük bir kısmı partimin görüşü olmakla birlikte arada kendi görüşlerimi de serpiştireceğim.

"Türkiye'de rejim tıkanmış" inancı yaygın ve herkes bir çözüm arayışı içerisinde. Bu kanaat herkeste yaygın olduğuna göre bir aslı var demektir, bir tıkanıklık söz konusu demektir. Yönetimin, ülkenin ayağının bağı olduğu kanaati yaygın ve her-

halde de öyle. Görüyoruz ki uzun zamandır hükümetler kendilerini devam ettirmek için bütün zamanlarını ve enerjilerini harcıyorlar. Ülkenin meselelerine ayıracak ne zamanları ne de enerjileri var. Bu gerçeği görmeden geçmemiz mümkün değil. O sebeple bu işler eskiden de belki görüşülüyordu, ama şimdi çok sık müzakere ediliyor ve halkın her kesimi huzursuz. Temeli ne olursa olsun bu problemin çözülmesi lazım geldiği bir gerçek.

Bu meseleleri kanunla hangi ölçüde çözebiliriz, kanunlarla meseleler hangi ölçüde götürülebilir? Devamlı kanun çalışmalarına iştirak eden birisi olarak söylemek istediğim birşey var ki, meseleleri kanunla çözeceğimize inanıyorsak da, çözemeyiz. Kanunla belki kötüyü önleriz, ama meseleleri çözmek için aslolan insanlardır. Biraz önce DYP'den olan arkadaşımızın söylediği gibi eğitim önemlidir. Ülkede eğer meseleler tıkanmışsa bütün suçu kanunlarda bulmak doğru değildir. Kendi suçluluğumuzu, kendi kusurumuzu inkar etmeden bu işe çözüm aramak zorundayız. Bu tıkanmaları ANAP olarak Turgut Özal dile getiriyordu, fakat parti içerisinde çok da revaçta olan görüşler değildi. 1992 yılında Abant toplantılarında bugün burada konuşulan, bugün Türkiye'de konuşulan bütün meseleleri ANAP olarak görüştük ve bazı kararlara vardık. Tabii o günden bugüne meseleler süratle ilerledi ve bugüne gelmiş bulunuyoruz.

Bakınız başkanlık sistemini o gün de tartıştık. İlk önce Turgut Özal bu fikri ortaya attığında karşı çıkıldı, biz de karşı çıktık. Daha sonra bu fikre yatkın göründük. 1992'de başkanlık veya yarı-başkanlık sisteminin Türkiye'de istikrarı önleyebileceği düşüncesi hakim oldu, bende de hakim oldu. Çünkü şu gün parlamenter sistemde tenkit ettiğimiz, ileri sürdüğümüz bütün sakıncalar o sistemde ortadan kalkıyordu. Ama daha sonra şunu gördük ki Türkiye parlamenter sistemde bir başbakanı kontrol etme şansına sahip değil. Parlamentoda bir başbakanı kontrol etme şansına sahip olmayan bir ülkede, bir başkanı nasıl kontrol edeceğimize dair mekanizmaları görmeden böyle bir maceraya atılmanın büyük bir cesaret olacağını, hatta cesaretin de ötesinde olacağını düşünüyorum. Bu sebeple Amerika'da müspet işleyen başkanlık sisteminin neden Güney Amerika'da çalışmadığını, neden Asya ülkelerinde işlemediğini görmemiz ve bunu önleyecek fren sistemlerini bulmadan böyle birşeye atılmamız gerektiğini düşünüyorum.

Umumi milli kusurumuz olarak gördüğüm şey de şudur: Ayağımız taşa değince, taşı almayıp yol değiştiriyoruz. Ama o yolda da taşlar olabileceğini hiçbir zaman düşünmüyoruz. Tabii bugün için Türkiye'de prensipte başbakan yönetimi vardır, yani bugün ülkemizde hele tek parti iktidardaysa başbakan, Amerika'daki başkan-

dan daha yetkilidir. Yani bizim bugünkü parlamenter sistemimiz bile bir başbakan sistemidir. Koalisyonda parti liderleri sistemi haline dönüşmektedir. Dolayısıyla bu sıkıntıları görmeden geçmemiz mümkün değil.

Şunu kabul etmek lazım ki, Türkiye’de merkezi idare fevkalade hantallaşmış, artık karar mekanizmaları çalışmıyor, ülkenin tümüne dönük üretim yapamaz haldedir. Devlet bugün büyümüştür, hantallaşmıştır. O halde mahalli idarelerin güçlendirilmesi şarttır. Mahalli idareler hem nakit açısından, hem de karar mekanizmalarını mahalli idarelere nakletmek suretiyle ve halkı mümkün mertebe yönetim içersine fiilen çekmek suretiyle güçlendirilmelidir. Çünkü bugün ülkede parlamenter sistemin, parlamenterin ne görevi olduğunu sorsak, halkımızın %99.9’unun parlamenterden bekledikleri hiç de bizim Anayasada yazılı olanlar değildir. Nedir parlamenter, ne iş yapar, devlet nasıl yönetilir, bütçe nedir, halkın geneli bu meselelerin çok dışındadır ve parlamenterler hep bu çelişki içinde hergün problemlerle karşı karşıyadır. Dolayısıyla mahalli idarelerin güçlendirilmesi bence sistemimizin birinci meselesidir, demokrasimizin de en önemli meselesidir.

Bir başka şey daha söyleyeceğim, bu bana ait bir düşünce tarzıdır. Dünyanın başka yerlerinde uygulandığı gibi, seçimleri ucuz, kolay ve çabuk yapmamız lazım. Yani tıkanma halinde üst üste seçim yapabilmek lazım. Ben geçen seçime giderken, parlamentoya suç bulunduğunda, parlamentonun kusuru yok demiştim, önümüzdeki parlamento bundan daha çabuk yıpranacak. Şartlar o, gördük ki bu parlamento daha çabuk yıprandı. Eğer istikrarı sağlamak istiyorsak, süratle seçime giden bir kanun yapalım, birer ay arayla ve ihtiyacı olursa, ki ihtiyacı olacak, üç tane seçim yapalım. Bu da bir görüş, müzakere edilmesi gerek. Şimdi her sistemin içinde alternatif çok, her alternatifin de kıyasıya tenkidi mümkün. Tabii problemlerimiz de bizim problemlerimiz. Bunları çözmek için hangi çareleri düşünüyoruz, nasıl yapabiliriz, ülkenin bunları yapma şartları nedir? Bunu düşüneceğiz. Parlamentonun yapısı nedir? Şimdi üç tane konuşmacı arkadaşımız var, üçü de Türkiye’nin değerli ilim adamları, ama üçünün de görüşü farklı. Üçü de ayrı ayrı öneriler sunuyorlar. 5 konuşmacı olsa, beşi de ayrı ayrı öneriler sunacaklar. Biz de mecliste 5 tane ayrı siyasi parti grubuyuz. Yani bu kanunu siz yapın desek, farklı görüşler ortaya çıkacak. Dolayısıyla mecliste de uyuşmanın, uzlaşmanın yolunu bilmemiz lazım.

Burada tabii farklı bir durum ortaya çıktı. RP’den konuşmacı olan arkadaşımız partisinin görüşünü dile getirmedi. Kendi ilmi görüşünü söyledi. Çünkü bizim şu anda parlamentodaki sıkıntımız şu: Seçim sisteminde DYP ile belki bir yere varabi-

liyoruz, mahalli idareler seçiminde DSP ile belki bir yere varabiliyoruz, ama RP dar bölgede, çift turlu seçimde şu anda bizimle ve diğer siyasi partilerle herhangi bir noktaya gelmiş değil. Tabii meclisteki bu ekseriyeti de düşünmemiz lazım.

Muhterem arkadaşımız istikrardan bahsetti. Hakikaten 1982 Anayasası, ülkede istikrar olsun diye bir sistem koymuştu, seçim kanunları ona göre idi. Fakat 11 sene bazı siyasi partilerimiz, ve bütün Türk eliti, bunun adaleti yansıtmadığını yazdı çizdi. Parlamentoyu adeta baskı altında bulundurdu. 1995 yılında yapılan Anayasa değişikliğinde, “seçimde adalet, yönetimde istikrar” ilkesi kondu. Bunun nasıl sağlanacağı problemi gündemde. Anayasa Mahkemesi de bunun üzerine malumaliniz ülke barajını, il barajını iptal etti. Şimdi ilçe barajı konuşuluyor, onun da iptal edilmesi gerekir mi, gerekmez mi Anayasamıza göre müzakere ediliyor. Bu istikrarı nasıl sağlayacağız? Kim için istikrar veya adalet kimin için? Bütün mesele ülkenin iyi yönetilmesi. Demokraside de bütün gayemiz ülkeyi iyi yönetmek. Adalet oyu alan insan için mi veya bu grup için mi adalet? Yani bir grubun aldığı oyun mutlak temsil edilmesi, her oyun mutlak temsil edilmesi adalet, ülkenin kötü yönetilmesi adaletsizlik. Yani bunun sonucunda meydana çıkan adalettir. Kamu hukukunda adaleti bu şekilde yorumlamamak lazım. Görüyoruz ki eğer bu sistem içerisinde gidersek, bu adalet mevzuunu biraz daha genişletirsek, son derece sıkıntılara gireceğiz.

Nasıl bir kanun yapacağız? Şimdi bu kanun çalışmalarında bizim ANAP olarak düşündüğümüz, çift turlu sistem, dar bölge, ittifaklar ve oyların müstakil sayılması. Çift turlu dar bölgenin istikrar getireceği inancındayız. Keza bu sistemin sonucunda, azınlık görüşlerinin, yani büyük partilerin dışındaki partilerin, ittifaklar suretiyle parlamentoda temsil edilmesinin ve seçimdeki adaletin böyle sağlanabileceğini düşünüyoruz. Ben aşağı yukarı 4 dönemdir dar bölgeden seçiliyorum. Büyük şehirlerde eğer bölgeler dar olursa, benim seçmenimden çok daha yüksek seçmen olacaktır. Dar bölgenin birçok mahzurunun biliyorum, ama biz hakikaten istikrarın dışında bir parti içi demokrasi istiyorsak, milli iradenin temsilini istiyorsak, o takdirde dar bölgeye öncelik vermemiz gerekecek.

İttifaklar, biraz önce söylediğim gibi, azınlık görüşlerinin temsil edilmesine, temsilde adalete faydası olan bir görüştür. Bunun yanı sıra ittifakların istikrarı sağlayabileceği görüşündeyiz. Keza oyların ayrı ayrı sayılması da, ittifakları ve çift turlu teşvik eder. Siyasi partilerin ve azınlık görüşlerin parlamento içinde temsil edilme şansı olacağı için, meselelerin parlamento çatısı altında legal bir şekilde yürüyeceği inancı var.

Bu itibarla ANAP olarak kısaca görüşlerimiz bunlardan ibaret olmakla birlikte, şunu da ifade edeyim, 1995 seçimlerine gittiğimizde, ben seçmenlerime diyordum ki, “yolunuzu, suyunuzu getireceğe değil, oğlunuzu işe tayin edeceğe değil, sizin iradenizi gerçekleştirecek olana, sizi temsil edecek olanlara oy verin”. Bir başka şey söyleyeyim, bu belki çok farklı birşeydir, dört dönemdir seçime giriyorum ve benim seçim bölgemde hiçbir adayın, hiçbir siyasi partinin, diğer bir siyasi partiyi karaladığı ve aleyhinde konuştuğu söz konusu değildir. Yani dar bir bölge olmasına rağmen, orada insanlar bire-bir olunca bence siyasi kaidelere ve siyasi etiğe riayet, dar bölgede genişliyor, aksini düşünürsek, “benim seçim bölgemin faziletidir”, diyeceğiz. Ancak 1995 seçimlerine giderken, milli iradeden bahsederken, bugün ülkenin içinde bulunduğu durum mutlak ki farklı. Biraz önce zannederseniz hanımefendinin söylediği gibi, 1958'deki Fransa gibi parlamento Türkiye’de fevkalade zayıftır, fonksiyonsuz haldedir. Bu kimin kusurudur bilmiyorum ama, biz parlamenterler olarak, en azından ben parlamenter olarak, önce kendi kusurumuzdur diyorum ve Türk elitinin de bu noktada kendi kusurlarını bir daha düşünmesini öneriyor, hepinize saygılar sunuyorum.

Mubarrem Kayhan:

TBMM Partilerarası Özel Uyum Komisyonu üyesi, DSP milletvekili Sayın Hikmet Sami Türk, buyrun.

Prof. Dr. Hikmet Sami Türk:

Sayın Başkan, değerli meslektaşlarım, sayın konuklar,

Türkiye’nin, Cumhuriyet tarihinin en kritik dönemlerinden birinden geçtiği bir sırada, hükümet ve seçim sistemlerini tartışıyoruz. Türkiye çok partili siyasal hayata geçeliberi seçim sistemleri sürekli olarak tartışılmaktadır. Türkiye, devamlı olarak seçim sistemi arayışı içersindedir. Bunu doğal karşılamak gerekir. Ancak son yıllarda buna bir de parlamenter sistem yerine, başkanlık veya yarı-başkanlık sistemi uygulanması, ya da başbakanın doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi gibi yeni hükümet modelleri de eklenmiş bulunmaktadır.

Aslında Türkiye, zaman zaman parlamenter sistemde bir tıkanıklık hissedince çareyi başka sistemlerde, başka ülkelerin koşulları içerisinde başarıyla uygulanan, belki oralarda da tartışma konusu olan sistemlerde aramaktadır. Türkiye, Kanun-i Esasî ile meşrutî monarşiye geçtiği 1876’dan bu yana değişik biçimlerde de olsa parlamenter sistemi uygulamaya çalışmıştır. Arada, Kurtuluş Savaşı koşulları içerisinde

bir de Meclis Hükümeti dönemi vardır. Parlamenter sistem içinde zaman zaman rejim tıkanrsa da, kazaya uğrasa da belirli bir birikime ulaşılmıştır. Şimdi bunları bir yana bırakarak, yeni bir sistemi denemeli miyiz?

Burada iki değerli arkadaşımız, yarı-başkanlık sistemini hükümet modeli olarak, iki turlu seçim sistemini de seçim sistemi olarak önerdiler. Bunlar, şüphesiz tartışılması gereken düşünceler. Ancak şunu da kabul etmek gerekir ki, bu tartışmalar yalnız Türkiye’de yok. Başka bazı ülkelerde de böyle arayışlar var. Örneğin İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra genel olarak koalisyonlarla yönetilen İtalya, 1993’te seçim sisteminde önemli bir değişiklik yapmıştı. Şimdi yeniden “Acaba dar bölge sistemi mi geçelim, yoksa iki turlu sistemi mi uygulayalım?” tartışması içerisinde. Ayrıca İtalyan Parlamentosu’nda her iki meclis üyelerinden oluşan bir komisyon, geçen hafta içinde yarı-başkanlık yönünde görüş açıklamıştır. Başbakanın doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi veya Almanya’da olduğu gibi yapıcı ya da kurucu güvensizlik oyuyla yürütme organının güçlendirilmesi de alternatifler arasındaydı. Ama Kuzey Ligi’nin desteğini yarı-başkanlık sistemi lehinde kullanması sonucunda komisyondan böyle bir görüş çıkmıştır.

Bazı konular vardır ki, Türkçe’de bir atasözü ile ifade edersek, “dışı seni, içi beni yakar”. Şimdi burada Türkiye için önerilen başkanlık ya da yarı-başkanlık sistemleri, uygulandıkları ülkelerde tartışılmayan sistemler değil. İki turlu seçim sistemi de onun beşiği olan Fransa’da tartışma konusudur. Başkanlık sistemi ABD’de tam modelini bulmaktadır; ama dünyada 30’a yakın ülkede de başkanlık sistemi uygulandığını biliyoruz. Yarı-başkanlık sistemi, Fransa’nın dünya siyasetine bir katkısıdır ve 20’ye yakın ülkede de yarı-başkanlık sistemi uygulanmaktadır. Westminster tipi parlamenter demokrasi ise, İngiliz modelidir ve genellikle Kara Avrupası’nda bu model uygulanmaktadır. Aslında bu sistemler yelpazesinin bir başına Westminster tipi parlamenter sistemi, öbür tarafına ABD tipi başkanlık sistemini koyarsak, arada çok çeşitli varyantların olduğunu görürüz. Her ülkenin kendi anayasal düzenlemelerine göre arada değişik tonlar, değişik türler vardır. Yelpazenin tam ortasında da yarı-başkanlık sistemi görebiliriz. Aslında yarı-başkanlık sistemi de, her ülkenin kabul ettiği modele göre değişik biçimde uygulanabilmektedir.

Bizim görüşümüzle bu modellerden birinin, yani yeni önerilen modellerden birinin Türkiye’de uygulanmasına geçmeden önce, konunun çok ciddi olarak düşünülmesi gerekir. Biz bu konuda biraz acele edildiği görüşündeyiz. Çünkü şu sıralarda Fransa’da “Cumhuriyeti yeniden düzenleyelim” diye bir tartışma vardır. Seçimlerden önce 5 anayasa profesörünün başını çektiği bu tartışma, Fransız basınında

yoğun biçimde devam etmektedir. Örneğin cumhurbaşkanının görev süresinin 5 yıla indirilmesi ve bir defa seçilmesi yönünde görüşler vardır. Orada başkanın çok geniş yetkili, ama sorumsuz olmasından şikâyet vardır. Parlamenter sistemin özünde, parlamentoya karşı sorumlu bir başbakan bulunur. Yarı-başkanlık sisteminde parlamentoya karşı sorumlu bir başbakan, bir de cumhurbaşkanı var. Cumhurbaşkanı geniş yetkili ama sorumsuz. Geçenlerde arka arkaya iki seçim oldu. Biri İngiltere’de, biri Fransa’da. Parlamenter sistemde başbakan ülkeyi seçime götürdüğü zaman, bunun siyasal sonucuna katlanır; seçimi kaybettiği zaman muhalefete düşer, siyasal gelenek veya siyasal terbiye gereği çekilir. John Major İngiltere’de seçime gitmiş, kaybedince muhalefete düşmüş ve Muhafazakâr Parti başkanlığından ayrılmıştır. Fransa’da cumhurbaşkanı, kendi takdiriyle erken seçim düzenlemiş ve içinden geldiği merkez sağ koalisyon seçimi kaybetmiştir; ama Chirac görev başındadır. Yaptığı erken seçim çağrısının, parlamentoyu fesh etmesinin sonucuna katlanmamıştır. Oysa parlamenter sistemde, hem parlamentoya karşı sorumluluk vardır, hem yapılan seçimlerin ya da parlamento seçimlerini yenilemenin siyasal sonucu görülmektedir. Bu, Fransa’daki sistemde işlememektedir.

Başkanlık sisteminde ve yarı-başkanlık sisteminde zaman zaman tıkanmalar olduğunu biliyoruz. Özellikle yasama organındaki çoğunluk ve görev başındaki başkan, başka partilerden olduğu zaman -eğer uyumlu çalışma ortamı yoksa-, rejimde ciddi tıkanmalar olabilmektedir. “Bölünmüş hükümet” dediğimiz siyasal tablo ortaya çıkabilmektedir. Başkanlık sisteminin en iyi işlediği ABD’de dahi zaman zaman bütçenin Kongre’den geçirilmesinde başkanın ne kadar güçlülükle karşılaştığı, memur aylıklarının dahi ödenemediği dönemler olduğu anılardadır. Başkanın başka partiden, meclis çoğunluğunun başka partiden olması durumu, siyasal gelenekleri ve siyasal dengeleri ABD gibi gelişmiş, iyi işleyen düzeyde bulunmayan ülkelerde ortaya çıkarsa; o zaman bu kutuplaşma, çoğu kez darbelerle sonuçlanmaktadır, Güney Amerika’da ya da başka ülkelerde bu sistemin başarıyla yürütülememesinin başlıca nedeni budur.

Yarı-başkanlık sisteminde de aynı durum ortaya çıkmaktadır. İşte şimdi Fransa, yeni bir “cohabitation” (birlikte yönetme) dönemi eşiğindedir. Gerçi Fransa’da yarı-başkanlık sistemi, önümüzdeki yıl 40’ncı yılını dolduracaktır, ama orada da bu sistem hakkında ciddi eleştiriler vardır. Fransa’da yarı-başkanlık sistemi sadece başkanın yetkilerinden ibaret değil, Fransa’da yasama yetkisi, büyük ölçüde yürütmenin elindedir. Fransız Anayasasında, yasa konuları sınırlayıcı biçimde tek tek gösterilmiştir. Bunun dışında kalan her konu, yürütmenin düzenleme yetkisi içerisindedir.

Üstelik yasama organı, kendi yetkisi içerisinde olan konularda da bizdeki kanun hükmünde kararnameye benzer bir yolla hükümete yetki verebilmektedir. Bir Fransız yazarı, “Canada Dry ne kadar alkollü içki sayılırsa, Fransız modeli de o kadar demokratik sayılır” demektedir. Bunu göz önünde bulundurmakta yarar var.

İzin verirsiniz Sayın Başkan, seçim sistemine geçiyorum. DSP seçim sistemi konusundaki görüşlerini, “Seçim sisteminin adilleştirilme projesi” adı altında yıllarca önce açıklamıştır. Bu sistemin özü, Türkiye’de adaleti ve istikrarı aynı anda gerçekleştirecek bir seçim sistemi modelidir. Sayın Ahmet İyimaya, dünyanın hiçbir anayasasında görülmeyecek bu hükmün Türk Anayasasında yer aldığını söylediler. Doğrudur, ama birçok anayasada seçim sisteminin nispî seçim sistemi olacağına dair hüküm vardır. Türk Anayasasına böyle bir hükmün konmasının nedeni bir yandan Türkiye’yi açıkça nispî seçim sistemine angaje etmemek, öbür yandan seçim sistemine adaleti yansıtmaktır. Bu hüküm, Türkiye’nin son 50 yılda çok partili hayat döneminde edindiği tecrübelerin bir özetidir. 1960 öncesinde Türkiye, istikrar ilkesinin ön planda olduğu çoğunluk sisteminin sakıncalarını yaşamıştır; 1961 sonrasında da nispî seçim sisteminin çeşitli modellerini denemiştir. Nispî seçim sistemi içinde zaman zaman hükümet bunalımları, uzun süreli hükümet arayışları, partiler üstü hükümet gibi siyasal tablolarla karşılaşıldığı için Türkiye hem adaleti, hem istikrarı aynı zamanda gerçekleştirmek istemiştir. Bu, yasa koyucunun becerisidir, olanaksız bir şey değildir ve bizim son 50 yıldaki tecrübelerimizin ürünüdür.

Türkiye’de seçim sistemi, özellikle %10 ülke barajı gibi nispî seçim sisteminin uygulandığı hiçbir ülkede görülmeyen bir engelle karşı karşıyadır. Bunun makul bir düzeye indirilmesi zorunluğu vardır. Eğer bu yapılırsa, o zaman belki ittifak arayışlarına da gerek kalmayacaktır. DSP, bu düzenleme yapıldığı takdirde ittifak sorununun kendiliğinden çözüleceği düşüncesindedir. Ben kişisel olarak ittifaklar fiilen aşılmış olduğu, üstelik muvazaalı bir biçimde siyasal ahlâk açısından eleştirilebilir bir biçimde aşılmış olduğu için bu yasağın sürdürülmesini anlamlı görmüyorum. Bu konuda Fransa ve İtalya’da denenmiş olan apparentement sistemi ya da bağlantılı liste sistemi mi olur, daha başka bir düzenleme mi olur, bu tartışılabilir. Ama demokratik ülkelerde uygulanan bir yöntem olduğu için kişisel görüşüm Türkiye’de de bu konudaki yasağın kaldırılması zamanının geldiği yönündedir.

Seçim konusunda çok önemli nokta da şudur: Belki Türkiye, 3 ay içinde bir erken seçime gitme durumunda kalacaktır. Ya iktidar partilerinin anlaşması sonucu olarak ya da eğer Meclis’te Cumhuriyetin temel özelliklerine inanmış, laikliği özümsemiş partiler bir hükümet kuramazlarsa; 45 gün sonra Cumhurbaşkanının

Meclis'in yenilenmesine karar vermesi nedeniyle bir erken seçime gitmek durumunda kalınacaktır. Ama Türkiye henüz buna hazır değildir, altyapı olarak hazır değildir. Öncelikle bir genel nüfus tespiti yapılması, seçmen kütüklerinin yeniden düzenlenmesi gerekir. DSP'nin bu konuda bir yıl önce verdiği bir kanun teklifi vardı, Anayasa Komisyonu'ndan, Plan ve Bütçe Komisyonu'ndan geçti, Meclis gündeminde beklemektedir. Eğer bu işler yapılmış olsaydı, seçimin bu yönüyle ilgili sorun çözülmüş olurdu. Şimdi bu işleri yapmadan seçime gidecek olursak, illerin çıkardığı milletvekili sayısı 1990 nüfus rakamlarına göre belirlenecektir ve onun sonucunda belki bir ilde 30.000 oyla bir milletvekili seçilecek, başka bir ilde 70-80-90.000 oyla bir milletvekili seçilecektir. Bunda ne adalet vardır, ne de ulusal irade böylece Meclis'e yansımış olur. Seçmen kütükleri yeniden düzenlenmediği takdirde birçok vatandaşımız oy kullanma hakkından yararlanamayacaktır. Nüfus tespit ve seçmen kütüklerinin güncelleştirilmesi işlerini yapamadığımız takdirde bu seçimden fazla bir yarar bekleyemeyiz. O nedenle bugün yapılması gereken şey, erken seçim konusunda alt yapıyı hazırlamış olarak, bu arada Seçim Kanunu'nda daha demokratik, daha adil düzenlemeler yaparak, Anayasa değişikliklerinin gerektirdiği uyum yasalarını çıkararak erken seçime gitmektir. Onun dışında yapılacak bir erken seçim, hele referandum niteliğinde, laiklik ve anti-laiklik eksenini etrafında kutuplaşma olasılığı bulunan bir seçim, Türkiye'ye fazla bir yarar sağlamayacaktır. Bu düzenlemelerin yapılması gerekir.

Sayın Başkan, bu noktalara değinme fırsatı verdiğiniz için teşekkür eder, tüm arkadaşlarıma saygılar sunarım.

Muharrem Kayhan:

TBMM Partilerarası Özel Uyum Komisyonu'ndan CHP milletvekili Sayın Atılâ Sav'ı kürsüye davet ediyorum. Sonra komisyondan ANAP milletvekili Nejat Arseven'e söz vereceğim.

Atılâ Sav:

Sayın Başkan, sayın konuşmacı hocalar, sayın dinleyiciler, önce TÜSİAD'a böyle yararlı ve verimli bir toplantıyı düzenlediği ve bana da partim adına böyle bir konuşmayı sağladığı için teşekkür ederim. Bu toplantı aslında "Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi"nin bir uygulaması. Konumuzu "Seçimler, TBMM, Hükümet Sistemleri" olarak saptamışlar ama üst başlık daha geniş bir düşünce ilham ediyor. Düşüncenin bir uygulaması da sanıyorum ki TBMM Partilerarası Özel Uyum

Komisyonu üyelerinin davet edilmesiyle ilgili. Gerçekten TBMM 19'ncu dönemin yapmış olduğu bir Anayasa değişikliğini uyum yasalarıyla siyasal yaşamımıza ulaştırmaya çalışıyor.

Değerli arkadaşlarım, seçim sistemleri, hiç kuşkusuz anayasalar kadar önemli siyasal düzenlemelerdir. Çünkü anayasanın ön gördüğü siyasal düzeni uygulamaya ve parlamentoya yansıtmanın aracıdır. Ama son derece önemli bir araçtır. Esası da, özü de birlikte belirleyen bir araçtır. Türkiye Cumhuriyeti hiç kuşkusuz, çoğulcu, katılımcı, özgürlükçü bir demokrasiyi benimsemiştir. Temel kabulümüz budur. 1923 yılında Cumhuriyet kurulduğundan bu yana, egemenliğin ulusta olduğu ve ulusal egemenliğin de TBMM'de toplandığı ilkesi değişmemiştir. Tabi ara rejimler ve darbeleri hesaba katmıyoruz. Burada halkın içinde varolan eğilimlerin TBMM'ne yansıtılması gerekmektedir, çünkü bu demokrasinin uygulanması için gereken yöntem, temsili demokrasidir. Bu temsil sisteminin, halk içinde varolan eğilimlerin TBMM'ne olduğu gibi yansıtılmasının demokratik olduğunu kimse inkar edemez. Yani keşke olabilse bir düz ayna gibi, halkın içinde hangi eğilim varsa, onlar TBMM'de bulunabilse. Ama biliyoruz ki bu kadar düz bir aynanın istikrarlı hükümetler ve yönetimler kurma gereğini yerine getirmekte sıkıntı yarattığı bir gerçektir. Bunun için Anayasamızda en son, 4121 sayılı yasayla yapılan değişiklikte seçim sistemi için bir ilke getirilmiş, "seçim sistemi temsilde adalet ve yönetimde istikrarı bağdaştıracak biçimde olmalıdır" deniyor. Türkiye 1950-60 arasında istikrarı sağlayacak, ama temsil adaletini sağlamayan bir sistemi denedi. Çoğunluk yöntemiyle üç seçim yapıldı ve bunun sonucunda demokrasinin ciddi bir sıkıntı geçirdiğini ve dar boğaza girdiğini, sonunda bir askeri müdahale ile TBMM'nin kapatıldığını biliyoruz.

1961'den bu yana nisbi temsil usulü, çeşitli değişiklikleriyle uygulandı. Ama sanıyorum Anayasanın 67'nci maddesinin tanımına uygun olan sistem, nisbi temsilin bugün de uygulanmakta olan D'hont sistemidir. Bu sistemde ülke barajının %10 olmasının yüksek olduğu kabul edilmektedir. Biz de CHP olarak daha düşük bir barajdan yanayız. Çift barajın adaleti zedelediğini Anayasa Mahkememiz 1995 yılında verdiği bir kararla belirledi. Yani istikrarı sağlamak için temsilde adaleti çok zorlamaya gelmiyor. Bu itibarla bu sistemin uygun bir temsilde adalet sağlayıcı bir sistem olduğu kabul edilebilir. Daha çok istikrar hiç kuşkusuz yararlı olabilir. Ama bizim inancımıza göre, TBMM'nin bugün ülkeyi yönetmekte göstermiş olduğu sıkıntının nedeni sadece seçim sistemi sonucunda oluşan parlamentoda var olan partilerin dağılımı değildir. Parlamentodaki partilerin yönetim eksikliğini, beceriksizliğini yada başarısızlığını sisteme ve Seçim Kanunu'na yüklemek yanlış olur. Sayın ko-

nuşmacıların belirttiği gibi, sanıyorum ki bu daha çok siyasal kültürümüzün eksikliğinin bir sonucudur.

Bir başka sıkıntımız da siyasi partilerle ilgili kurallarımızın ve alışkanlıklarımızın geçirmiş olduğu aşamalardır. Kabul etmek gerekir ki, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır siyasi partiler. Ama siyasi partilerimiz geleneklerini, birikimlerini ve edimlerini sık sık kaybetme durumuyla karşı karşıya kalıyorlar. Özellikle 12 Eylül döneminde siyasi partilerin kapatılmış olması ve bu kapatma sürecinin 13 yıl gibi uzun bir süre sürmesi, siyasi partilerin demokratik alışkanlıkları üzerinde olumsuz bir etki yapmıştır. Umulur ve beklenir ki, bu edinim zamanla düzelir ve yoluna girer.

Nisbi seçim sisteminin istikrarı engellemeyeceğini düşünüyorum. 1965 seçimlerinde nisbi temsil, hem de nisbi temsilin en fazla yansımaya önem verdiği “ulusal artık sistemiyle” bir parti tek başına iktidar oldu. Çeşitli ülkelerde başka sistemlerle yapıldığı zaman halkın %50’sinin çok altında oy alan bir partinin tek başına parlamentoda 550’nin çok üzerinde temsilciyle tek başına hükümet kurabildiğini görüyoruz. Burada önemli olan demokrasinin geleneklerini parlamenoya taşıyabilmektir. Parlamentonun başka sorunlarının ve sıkıntılarının doğrudan doğruya seçim sistemine endekslenmesi doğru teşhis koymamızı güçleştiriyor diye düşünüyorum.

Benzer bir sorun da, bu tıkanıklığın çözümü olarak önerilen başkanlık ya da yarı-başkanlık sistemi. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana üniter bir devlet olarak ve parlamenter bir rejim olarak kurulmuştur ve bu kuruluşun ciddi olarak ülke yönetiminde sıkıntı yarattığı görüşünü biz parti olarak kabul etmiyoruz, paylaşmıyoruz. Yapısal ve kurumsal sıkıntıdan çok, uygulamadan gelen işlevsel sorunları aşmakla, sorunun temelden çözümlenebileceğine inanıyoruz. Yani TBMM’nin aslında yasama ve yürütme görevlerini üzerinde toplaması, yasamayı doğrudan yapması, yürütmeyi de kendi içinden oluşturduğu bir Bakanlar Kurulu ile götürmesi sisteminin verimli ve Türkiye’nin tarihsel birikimine uygun olduğunu düşünüyoruz. Hatta 1982 Anayasası ile Cumhurbaşkanıya verilmiş olan bazı yetkilerin gereğinden çok olduğunu, yani Cumhurbaşkanının sorumsuz ama yetkili olmasının getirdiği bazı sorunların yaşanmış olduğunu da biliyoruz.

Katılımcı ve çoğulcu bir demokraside demokratik kitle örgütlerinin özellikle baskı gruplarının görevlerini yeterince yapamamasına yol açan 1982 Anayasasında yapılan değişiklikler, uyum yasaları sağlandığında çok daha verimli hale gelecektir. TUSİAD’ın yapmış olduğu bu çalışmanın, TBMM üyeleriyle ve siyasi partiler temsilcileriyle işbirliği ya da onların da katılımı sağlanarak yapılan bu tür çalışmaların sınıksız sayıldığı bir anayasa anlayışı var bugün. Hem katılımcı, özgürlükçü, çoğul-

cu bir demokrasi istiyoruz hem de demokrasinin siyasi partiler dışındaki bütün kuruluşlarının ülkenin yönetimine katılmalarını engellemeye çalışıyoruz. Nasıl bir demokrasi anlayışıdır ki, sadece 5 yılda bir halk gider parlamentoya seçilmesi gerekenleri seçer, onlar ülkeyi yönetirler, herkes de kendi işine gücüne bakar. O zaman sürekli bir yönetime katkı söz konusu olamayacaktır. Sanıyorum ki sorunlarımızın kökeninde, sistemi tümüyle değiştirecek bir sistem tıkanmasından çok, rejimin kendi içinde varolan kurumların işlevsel görevlerini ve ödevlerini yapamaması var. Sanıyorum ki Anayasa değişiklikleriyle bu amaç gözetilmiştir, standartlar böylece yükseltilmeye çalışılıyor.

Elbetteki 1982 Anayasasının çoğulcu, özgürlükçü bir demokrasiyi bütün kurum ve kurallarıyla işletecek bir anayasa olmadığı başından beri tarafımızdan eleştirilmişti. TBMM tarafından 1995 yılında yapılan 4121 sayılı yasayla yapılan değişiklik ve o değişikliklerin gerekçesinde bu görüş benimsenmiştir. Bu itibarla önümüzdeki dönemde Anayasa ile ilgili bazı değişiklikler yapılması beklenmelidir. Söz gelişi biz, TBMM üyelerinin dokunulmazlıklarıyla ilgili bir değişiklik önergesini Partilerarası Özel Uyum Komisyonu'nda kabul ettik, TBMM üyelerinin büyük çoğunluğunun imzalarını taşıyan bu değişiklik TBMM'nin gündemindedir. Böyle bir düzenleme TBMM üyelerinin çalışmalarında görülen bazı sıkıntıları ve rahatsızlıkları ortadan kaldıracaktır diye umuyoruz.

Seçim sistemini anlatırken, müsaade ederseniz diğer kurumların demokratik yaşam içerisinde verimli çalışmayışları üzerinde kısaca durmak istiyorum. Ayrıca yargının işleyişindeki bir önemli sorun üzerinde de duruyoruz, o da yargı bağımsızlığını ve yargıç güvencesini sağlamak üzere Anayasa ile ilgili bir düzenleme yapılmasıdır. Seçim sistemi olarak, biz nisbi temsilin düşük barajlı şeklinin uygulanmasının uygun olacağını düşünüyoruz, başkanlık sisteminin Türkiye için hem tarihsel nedenlerle hem de siyasal nedenlerle uygun olmadığına inanıyoruz. 1958'de Fransa'daki yarı-başkanlık sistemi, doğrudan doğruya de Gaulle'ün tarihsel kişiliğini de göz önünde bulunduran Fransız halkının, yönetimi de Gaulle'e aktarmak için bulduğu özgün sistemdir. 1923'te en az de Gaulle kadar ciddi bir askeri kahraman olan ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Atatürk kendisi için başkanlık sistemini istememiştir. Çünkü Türkiye'de demokrasinin ve cumhuriyetin parlamenter sistemle daha iyi yerleşeceğini düşünmüştür. Unutmayalım ki Atatürk kurtuluş savaşını da bir meclisle yürütmüştür. Bu itibarla halkın ülke yönetiminde söz sahibi olmasını sağlamak bakımından, parlamenter sistemin Türkiye için hiçbir eksiği, sıkıntısı yoktur. Olsa olsa bazı kurumların işlevsel görevlerini yeterince yapmamaları ile ilgilidir sorunumuz. Bunların da düzeltil-

mesi mümkündür, bu düzeltmelerin önümüzdeki dönemlerde yapılmasını diliyoruz, bekliyoruz ve bunun için çalışıyoruz. Teşekkür ederim.

Nejat Arseven:

Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım, hem TBMM Partilerarası Özel Uyum Komisyonu'nun hem de TBMM Anayasa Komisyonu'nun bir üyesi olarak buraya davet edilmekten ve TÜSİAD'ın uzun zamandır Türk demokrasisine yapmış olduğu çok ciddi katkıların yenisini burada görmekten mutluluk duyduğumu ifade ediyorum. TÜSİAD'a, demokrasiye bu manadaki katkıları için teşekkür ediyorum.

Benden önce konuşan bütün değerli arkadaşlarım toplumdaki uzlaşmanın, toplumda biraraya gelmenin ve yakınlaşmanın bugün Türkiye'nin içinde bulunduğu nokta itibarıyla öneminden bahsettiler. Bizim de görev yapmış olduğumuz 20'nci dönem parlamentosunda ANAP'ın önerisi üzerine Sayın TBMM Başkanı tarafından oluşturulan bu Uyum Komisyonu'nun, yani Partilerarası Komisyon'un, Türkiye'de özlenen uyumu parlamentoda ortaya çıkarmak konusunda fevkalade özverili ve toplumun beklentilerine uygun bir görev yaptığını burada ifade etmek istiyorum. Uyum Komisyonu bugün hiç de yabana atılmayacak bir şekilde halen parlamento gündeminde görüşülmekte olan birçok yasa, üzerinde bütün partilerce uzlaşma sağlamak yoluyla parlamento gündemine getirmiştir.

Üzerinde esas durulması gereken bir diğer konu, Partilerarası Komisyon bu işleri yerine getirirken, Türkiye'de iktidarın siyaset ve hukuk karşılaşması, birleşmesi noktasındaki tavrıdır. Türkiye uzlaşma istikrarı ararken, birlikte olmayı ve toplum yararını en geniş ölçüde ortaya çıkaracak siyasi birlikteliği ararken, Partilerarası Komisyon'da çok ciddi bir şekilde tartışılmakta olan son günlerin en güncel konularından Siyasal Partiler Kanunu'yla ilgili toplumdaki tartışmayı, parlamentodaki tartışmayı yaşadınız. Şimdi gerginlikten, uzlaşma arayışlarından bahsedilirken, hükümetin, özellikle toplumun bütün kesimlerini çok yakından ilgilendiren, belki söylendiği gibi Anayasa kadar önem taşıyan Siyasal Partiler Kanunu, Seçim Kanunu gibi konuları, üzerinde bir konsensüs sağlanmadan meclis gündemine getirmesini bugün ülkenin arayışının maalesef yerine getirilememesi olarak görüyoruz. Belki Siyasal Partiler Kanunu'nda hakikaten gündeme getirilmesi gereken bu konular o uzlaşma komisyonunda ifadesini bulsaydı, toplumda bu yersiz tartışmalar da olmayacaktı.

Sayın Oltan Sungurlu partimizin seçim sistemi ile ilgili görüşlerini burada ifade etti. ANAP'ın özellikle çift turlu seçim sisteminin mutlaka yerel seçimlerde bir kere denenmesi gerektiğini düşündüğünü burada ifade etmek istiyorum. Özellikle hal-

kın yaşantısını yakından ilgilendiren yerel yönetimler konusunda çok küçük bir katılımıla gerçekleşen başkan seçimlerinin, maalesef ülkede demokrasinin tam yerleşmesi konusunda sıkıntı yarattığını düşünüyorum. Belki parlamento seçimlerinde belli bir çoğunluğu sağlayamamak, birinci parti olmak ve hükümet olmak imkanı getirmeyebilir. Onun dışında, diğer partilerin anlaşmaları suretiyle toplumda daha yüksek oranda halk desteğine dayalı hükümetler kurulabilir. Maalesef bugünkü sistemimizle özellikle yerel yönetimlerde, tek dereceli seçimlerle halkın çok küçük bir kısmının desteğini alan belediye başkanlarının bugün büyük şehirlerimizi ve büyük halk kesimlerini yönetmekte olduklarını hiçbir zaman gözardı etmememiz lazım. Kısaca, bu ülke mutlaka ilk yerel genel seçimlerde, çift turlu sistemi denemelidir ve seçilecek bütün belediye başkanları halkın daha geniş desteğiyle iş başına gelen, üzerinde konsensüs sağlanan, daha az tartışılan başkanlar olmalıdır. Daha fazla vaktinizi almamak için sözlerimi bitiriyorum ve tekrar böyle bir toplantıyla demokrasie yapmış oldukları katkılardan dolayı T S AD'a ve değerli katılımcılara çok teşekkür ediyorum, saygılarımı sunuyorum.

DİĞER KATILIMCI GÖRÜŞLERİ

Muharrem Kayhan:

Efendim, önce ayrılması gerektiği için sözü Sayın İsmet Sezgin'e vermek istiyorum.

İsmet Sezgin (Demokrat Türkiye Partisi Genel Başkan Yardımcısı):

Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım, aziz konuklar. Bu toplantıya konuşmacı olarak gelmedim. Bize gönderilen davetiyelerde, TBMM Partilerarası Özel Uyum Komisyonu üyelerinin söz hakkı olduğu, bir de çok değerli konuşmacıları dinleyeceğimiz ifade ediyordu. Fakat burada değerli hocalarımızı ve siyasi partilerin temsilcileri değerli arkadaşlarımı dinledikten sonra, DTP'nin kurucusu ve eski bir parlamenter olarak konuşma zorunluğunu duydum. Dikkat ederseniz seçim sistemleri konusunda değerli bilim adamlarının da anlaşılmadığını, apayrı 3 tezi sergilediklerini ve siyasi parti temsilcilerinin de burada yaptıkları konuşmalardan bir iki konu dışında bir birliktelikte bulunmadıklarını gördük. Demek ki herşeyden önce bu konuların üzerinde bir uzlaşmaya gitmek lazım. Sanıyorum Sayın Oltan Sungurlu bunu ifade etti. Uzlaşma yapılmadan, hele üzerinde toplumsal bir uzlaşmaya varılmadan bu yasanın çıkmasında bir yarar yok.

Maalesef çok partili siyasi hayata geçtiğimizden bu yana, seçim yasalarında, onar yıllık seçim arızalarını bir yana bıraktığınız takdirde, 50'yi aşan değişiklik meydana geldi. Her iktidar kendi gücünü saptadı ve o saptadığı güce göre bir seçim yasası çıkarmayı ön plana aldı. Bu geçen 1980 öncesinde de böyle oldu, 1980 sonrasında da böyle oldu. Hele 1995 Aralık seçimlerine maalesef mert-namert hikayeleriyle, çok sakat bir sistem ile, Anayasa değişiklikleriyle ilgili uyum yasaları çıkarılmadan, seçim yasasında gerekli değişiklikler yapılmadan, nüfus değişikliklerini, gerek göç, gerek nüfustaki normal artış nedeniyle yapılan değişiklikleri saptayan nüfus sayımı yapılmadan ve ona göre kütükler güncelleştirilmeden çok kötü bir zamanda gidildi. Değerli Oltan Sungurlu arkadaşımın da dediği gibi, seçimin ucuz, kolay, süratli yapılmasına imkan vermeyen bir sistemle, 1995 seçimlerinin parlamentoyu ne hale getirdiği, ülkeyi hiç de iç açıcı olmayan bir duruma sürüklediği açık bir gerçek. Bunun temelinde seçim sistemlerini görüyorum.

Bu seçim sistemiyle birlikte mutlaka ele alınması gereken konu, parti içi demokrasinin bütünüyle egemen olmasıdır. Milletvekillerinin 5 siyasi parti başkanlarının seçimiyle, saptamıyla belirlenmemesi gerekir. Mutlaka partiye kayıtlı üyelerin, yargıç nezaretinde bir araya gelerek ön seçim yapmak suretiyle milletvekili adaylarını saptamaları ve ulusa bunları sunmaları suretiyle TBMM'nin hem yasama erkini daha iyi yürütebileceğine hem de denetleme görevini sorumluluk bilinci içerisinde

yapabileceğine inanıyorum. En iyi seçim sistemini yapıyorsunuz, en iyi yasayı çıkarıyorsunuz, fakat yanlış uyguladığınız için onda bir yarar bulamıyorsunuz. Seçim sistemleri de böyle. O nedenle diyorum ki parti içi demokrasiyi egemen kılalım, partiye, üyeyi egemen yapalım. Milletvekilleri, genel başkanlarının vekili değil, milletin vekili olduklarının bilinci içerisinde hareket etsinler. O zaman, bugün şikayet ettiğimiz hususlar da meydana gelmeyecektir. Bugün bir siyasal bunalım, rejim bunalımı söz konusu ise, inanın böylesine seçilmiş bir parlamentoda bunlar da meydana gelmeyecektir.

Burada bulunan değerli arkadaşlarım, parti temsilcilerinin konuşmalarını dinlediniz, kendi görüş açılarını, dünyaya bakışlarını kendi perspektiflerinden dile getirdiler. Ben Sayın Mustafa Kamalak'a şükranlarımı sunuyorum, demokrasinin güzelliğinden bahsettiler. Gerçekten demokrasi güzel birşey, yani demokrasinin sadece rejimin kendileriyle ilgili bir bunalıma yönelmesi anında hatırlanması dahi güzel birşey. Yani demokrasiyi bugünkü sistemin dışında bir sisteme götürmeye yönelten bir araç olarak gören, demokrasiden böylesine yararlanmak isteyen bir zihniyete sahip arkadaşlarımızın demokrasinin erdeminden bahsetmeleri, gerçekten bir aşamadır. Arkadaşlarımızı tebrik etmek gerektiğine inanıyorum ve ülkenin bütün sorunlarında, ülkesi ve ulusuyla bölünmez bir bütün olarak Türkiye Cumhuriyeti devletinin temel niteliklerinde de demokrasiyi böylesine ele almanın gerekliliğine işaret ediyorum.

Nedense gerek konuşmacıların gerekse uyum komisyonu üyelerinin konuşmalarının, TÜSİAD'ın bugünkü konusunu içermediğini gördüm. Burada bir husus daha tespit ettim, bizim 7 ay önce Türk kamuoyuna sunduğumuz bir programımız var, bu programımızda cumhurbaşkanlarının iki türlü seçimle, halk tarafından 5 yıl süreyle seçilmesini önerdik. Cumhurbaşkanlarımızın da sorumluluk sahibi olmaları ögesini getirdik. Programımızdan aynen okuyorum: "Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri, demokratik rejimin işleyişinde karşılaşılabilecek tıkanmaların aşılmasını temin edecek çözüm yollarının demokratik ilkeler çerçevesinde harekete geçirilmesini sağlayacak ve demokrasiyi, devlet kurumlarını, ülkenin dış itibarını koruyup gözetme görevlerini etkinlikle yerine getirmesine imkan verecek şekilde yeniden düzenlenecektir. Bu çerçevede cumhurbaşkanının mutlak sorumsuzluğu ilkesinden vazgeçilecektir. Cumhurbaşkanının Türkiye'nin iç sorunları ve dış politikası ile ilgili görev, yetki ve sorumluluğu, geçirdiğimiz deneyimler ışığında genişletilecektir. Cumhurbaşkanı belirli koşulların gerçekleşmesi kaydıyla, yasama organlarını feshedebilme ve ülkeyi erken seçime götürme yetkilerine sahip kılınacaktır. Bu düzen-

lemelerin gereği olarak, cumhurbaşkanı halk tarafından iki türlü seçimle işbaşına getirilecektir. Birinci turda en çok oyu alan iki aday, ikinci turda tekrar yarışacaklardır. Cumhurbaşkanının görev süresi 5 yıl olacaktır, bir kimse bu göreve en fazla iki defa seçilebilecektir.

Biraz evvel Sayın Hikmet Sami Türk'ün de belirttikleri gibi, eğer bir seçim yasası çıkarılmışsa, 1995 Anayasası temsilde adaleti, yönetimde istikrarı getirdiyse, bu Türk halkının çok partili siyasi düzende 50 yıllık çalışmalarının bir sonucudur. Kanun koyucu ve anayasa yapıcı, mutlaka seçimlerde temsilde adaletin sağlanması, milli iradenin TBMM'de yansıtılması, güçlü, istikrar içinde çalışabilecek bir hükümetin getirilmesi imkanını vermek üzere çalışmıştır. Bu bir takım ülkelerin anayasalarında olmayabilir, olabilir de, biz zaten kendi iç yapımızı, kendi sosyal yapımızı düşünmeden, ismarlama olarak başka ülkelerin kanunlarından aldığımız için bu sıkıntıları çekiyoruz. Bizim getirdiğimiz sistemde milletvekilleri bakan oldukları takdirde, milletvekilliklerinden ayrılmaları gerekecektir. O zaman, bugün olduğu gibi yasama, yürütmenin denetiminde ve emrinde olmayacaktır. Milletvekilleri bakan oldukları takdirde istifa edecekler, onların yerlerine, ondan sonra gelebilecek olan bir milletvekili arkadaşımız geçecektir.

Bir de Cumhuriyet Meclisini öneriyoruz. Bugün Anayasa Mahkemesi'nin maalesef işlevini çoğalttık, çalışmasını arttırdık. Öyle yasalar çıkıyor ki TBMM'den çıktığı günde bunun hataları görülüyor. Öyle yasalar çıkıyor ki, uygulama süresi, yürütme zamanı konmamış. Burada Sayın Sungurlu, "biz bir başbakanla uğraşamıyoruz, parlamenter sistem adeta bir başkanlık sistemidir, bir devlet başkanlığıyla nasıl uğraşabileceğiz?" dedi. Bir diğer eleştiri de, çifte meşruiyet ile ilgili. Elbette çifte meşruiyet olur, onun için cumhurbaşkanının tek dereceli, iki türlü seçimle gelmesini istiyoruz. Güçlü olsun istiyoruz, sorumluluk sahibi olsun istiyoruz, yetki sahibi olsun istiyoruz. Eğer ülke bugün olduğu gibi rejim bunalımına dönme istidadında olursa, bu ortam ve koşullarda gerektiğinde meclisi feshedebilme yahut hükümeti değiştirebilme yetkisi olsun istiyoruz.

Sayın Sungurlu "başbakanla meşgul olamıyoruz" dedi. Tabi olamayız, bu Anayasayla, bu yönetimlerle, devletin bu yapısıyla, başbakanlarla başatmenin imkanı yok. Maurice Duverger'in de ifade ettiği gibi, "seçimle gelen krallar" haline dönüşen başbakanlar maalesef Türkiye gibi bir ülkenin, kayıt içi ve kayıt dışı ekonominin %70'ine yakınının yönetimini, denetimini elde tutarsa ve bu güç başbakanda olursa, elbette bu başbakanlarla baş etme imkanı olmaz. Ama cumhurbaşkanlığında bu güç olmayacak. Bugün bütün korapsiyonların temelinde başbakanlığın elin-

de bulunan bu güç yatmaktadır. Bunun için biz Anayasaya bir madde daha getirilmesini öngörüyoruz, bir ekonomik konsey oluşturulsun. Bu ekonomik konsey, nasıl ulusal sorunlarımız partiler üstü sorunlardır, ekonomiyi de partiler üstü konumda ele alsın. Küreselleşen dünya içerisinde, zaten ekonominin şu ya da bu sistem olması diye bir tartışma yok. Belirli konularda bir anlaşma var, ekonomik sistemlerde de onların ekonomiye yansımada belirli sistemler var. Ekonomik yasa içerisinde bunu ele alalım, başbakanlar ve hükümetlere bu kadar büyük, gelişmiş yetkiler vermeyelim. Onun ötesinde de devletin elindeki hantal, işlemeyen bu kurumları mutlaka çok kısa bir zamanda özelleştirelim. Devleti küçültmeyelim, büyütelim ama devletin ekonomideki yerini küçültelim. Devlet esas görevine dönsün. Bunu da bir anayasa maddesiyle getirebiliriz.

Seçim sistemlerinde mutlaka bir uzlaşma olmalıdır. Mecliste temsil edilen siyasi partiler değil sadece, Türkiye’de seçime girecek her partinin temsilcilerinden oluşan bir heyet, önce bir komisyon ile ana ilkeler üzerinde anlaşmalı. Türkiye’ye hangi sistem yarar, Türkiye’ye 21’nci yüzyılda hangi sistemle daha güçlü, daha istikrar içinde ve daha sözü dinlenebilecek hükümetleri sağlayabilecek, güçlü meclisler oluşturabilecek bir sistemi getirebiliriz? Bunu getirmekte yarar var, ama bu dar bölgenin iki türlü seçimleri görüşülürken bazı arkadaşların cumhurbaşkanlığını, yarıbaşkanlık sistemine geçerken ise “acele etmeyelim, düşünelim” demelerini kabul ediyorum. Ama dar bölge sistemine de giderken, Sayın Sungurlu ifade ettiler, pek çok mahsurları olabilir. Tabi Türkiye’deki her seçim bölgesinin bir Bayburt, bir Gümüşhane olmadığını bilmek gerekir. Bu dar bölge ve iki türlü seçim üzerinde de düşünülmesi ve ona göre getirilmesi gerektiğine inanıyorum.

Ülkemizin bugün içinde bulunduğu krizden çıkmasının yollarının arandığı ve bunun maalesef bir erken seçim, baskın seçim haline dönüştürülmek istendiği bir ortamda Türkiye’deki herkesin, herşeyden kendisini sorumlu tutan bir görüş içerisinde hareket etmesi gerektiğine inanıyorum. Sayın Hikmet Sami Türk’ün ifade ettiği gibi, seçimin alt yapısı oluşturulmadan, Anayasa değişikliği ile ilgili uyum yasaları çıkarılmadan, seçim yasaları bir komisyon nezaretinde ana ilkeleri saptanarak değiştirilmeden, Siyasal Partiler Yasası değiştirilmeden sağlıklı bir seçime gidilemeyeceğini düşünüyorum. İttifakları ahlaki bir düzeyde değil de yasal bir düzeyde ele almak suretiyle ve sadece seçim öncesi değil, seçim sonrası da devam ettirilme imkanlarını verecek şekilde, hükümetin oluşturulmasını da seçim öncesi mümkün kılacak bir sistemi getirmekte yarar olduğuna inanıyorum. Mutlaka bir nüfus sayımının yapılması, seçmen kütüklerinin güncelleştirilmesi ve bunun öte-

sinde çıkmaz sokağa süratle gitmekte olan ekonomiye düzen verecek önlemlerin alınmasında ittifak edilmesi gerektiğine inanıyorum. Şahsınızda bütün arkadaşlarımı saygıyla selamlıyorum.

Muharrem Kayhan:

Buyrun Sayın Aloğlu.

Sedat Aloğlu (DYP İstanbul Milletvekili):

Tüm katılımcılara ve dinleyicilere en iyi dileklerimi sunuyorum. Altını çizmek istediğim birinci nokta, böyle bir konunun, Türkiye'nin en büyük 2 kurumundan birisi olan TÜSİAD'ın düzenlediği bir toplantıda tartışılması. Tabi bundan sevinecek olmakla beraber aynı zamanda üzülmemiz ve düşünmemiz gereken de çok şey olması lazım. Ancak ben bu konuların ana başlık olarak "Demokratik Standartların Yükseltilmesi" çerçevesi içerisinde tartışılmasından hem memnuniyet hem de onur duyuyorum.

Tüm konuşmacıların her söylediğine katılıyorum. Hiçbirisinde yanlış bulamadım. Biraz dramatize etmek ve artık son noktasına gelmiş olan bu toplantının havasına biraz mizah katmak için söylüyorum, bu durum bana Nasrettin Hoca'nın meşhur hikayesini hatırlattı. Yani herkesin haklı olduğunu söylediği, "peki herkes nasıl haklı olur" diyen kişiye "sen de haklısın" dediği durumu hatırlattı. Çünkü her ne kadar Türkiye'deki sistemlerin tartışılabilir tarafları olursa da mesele sistem eksikliğinden veya yanlışlığından ileri gelmiyor. Başka şeylerden ileri geliyor. Çok naçizane 1,5 yıllık tecrübeme dayanarak, iki de örnek vererek bağlamak istiyorum. Bir tesadüf sonucu Paris'te yemek için lokantaya girdikten sonra, arka masalardan birinde o zamanın başbakanı Juppe'yi bir bakanla yemek yerken gördüm. Lokanta sahibiyle sohbet sırasında "farketmedim Juppe'nin burada olduğunu, içeri girerken koruma falan yoktu kapının önünde" dedim, "vardır ama gözükmezler, 2-3 çok sıkı koruma o işi halleder" dedi. Yani dışarda büyük tantana yoktu. "Peki" dedim "yanındaki bayan kim, ben hanımına benzetemedim?" "Bu eski hanımı" dedi, "herhalde çocuklarıyla filan bir problemi var." "O zaman medya niye yok?" dedim. "Ne gerek var ki?" dedi. Bu anıyı burada koyuyorum ve başka bir anıya geçmek istiyorum. Geçenlerde bir cenaze namazında sıraya dizildik, cenaze namazına tam başlanırken bizleri dahi, ki ben de bir milletvekiliyim, taciz edecek şekilde korumalarıyla bakanların en ön sıraya geçmek için bütün düzeni bozduğuna şahit olduk.

Şimdi siyasetçilerin davranışının, acaba bizim sıkıntı duyduğumuz bu dönem ya da bundan evvelki dönemler içerisinde hiçbir katkısı yok mu diye sormak istiyorum. Çeşitli sistemler tartışılabilir ama bence en önemli konu şudur, Türkiye’de esas olarak bir anlayış ve davranış değişikliğinin gerçekleşmesi gerekir. Yani Türkiye’nin bir anlayış ve davranış reformuna ihtiyacı vardır, bunun nasıl olabileceği konusu benim kapasitemin çok dışındadır, ben bu soruyu sizlere sormak istiyorum. Çok teşekkür ederim.

Muharrem Kayhan:

Sayın Yıldırım Aktürk, buyrun.

Yıldırım Aktürk (ANAP Uşak Milletvekili):

Teşekkür ederim Sayın Başkan, değerli arkadaşlar. Söylenecek çoğu şey söylendi. ANAP olarak benden önce söz alan iki sayın konuşmacının söylediklerine katılıyorum, ben değişik bir-iki noktaya değinmek istiyorum.

Birincisi, işin pratiğine bakarsak, bir seçim ortamına giriyor muyuz? Maalesef hepimiz havalandık, bir boşluk içinde alınacak karar, sonradan hepimizi üzüntüye sevkedecek. 2-3 ay içinde yapılacak bir seçimin bu memlekete de topluma da bir yararı olmayacağını, buradaki tartışmalardan anlaşılacağı üzere, daha etraflıca düşünülmüş, bazı taşların yerli yerine konmuş olduğu bir sistemden geçmek için ise minimum önümüzdeki bahara kadar zaman olması gerektiğini düşünüyorum. Aslında bu parlamentonun 2,5 sene civarında verimli bir mesai süresini heba ettiğimiz düşüncesindeyim, parlamentodaki arkadaşlarımız akıllarını başlarına toplasalar, “durumdan vazife çıkarma” olayını hepimiz kendi içimizde başka türlü yorumlasak daha yapıcı noktalara da gelebiliriz diye düşünüyorum.

Ama öz olarak bugünkü tıkanıklıkta ciddi katkıları olan bazı yozlaşmış noktaları da gidermenin çarelerini aramamız lazım. Bunlardan bir tanesi 35 kişilik Bakanlar Kurulu yerine 23 kişilik Bakanlar Kurulu’nu, iş yapar karar mekanizmasını hükümet olarak koyacak bir ortak tavır sergilememiz lazım. İkincisi, seçim öncesinden ürküyoruz hepimiz, burada TÜSİAD olarak ekonomik frekansı ağır bir kuruluştayız, seçim öncesi ortalık yangın yerine dönecek, ekonomi de şeracesinden çıkacak diye bir endişemiz var. Burada Anayasamıza baktığımızda Adalet, Ulaştırma ve İçişleri Bakanlıkları sandığın selameti için bağımsız, tarafsız kişilerden oluşur deniliyor. Halbuki asıl ekonomide, Hazine’nin başında muslukları elinde tutan kişi, ekonomiyi rayından çıkarıyor. Onun için, gelin ortak bir karar alalım, diyelim ki “Hazine’den sorumlu kişi de tarafsız olacak.” Ben biraz daha iyi bir dünyayı önünüze

koymak isterim. Gelin Bakanlar Kurulu'nun hepsi tarafsız olsun ve bir genel müdürlük gibi, profesyonel yönetim olsun. Bakanlar Kurulu, yönetim yeridir.

Başkanlık sistemi deyince de, en kötü bir "case"ten başlarsak, mesela Tansu Çiller'in 7 sene başkan olduğunu düşünün, 2 sene sonra da işlerin çıkmaz bir noktaya geldiğini de düşünmemiz lazım. Türkiye'nin kendine has özel şartları var. Onun için de krizlerin aşılmasını, sadece üniformalı kesimin durumdan vazife çıkarmasına bırakmamamız lazım.

Burada konuşulmayan hususlardan bir tanesi de 9 Ocak 1997'de bütün vatandaşlara Resmi Gazete kanalıyla açıklanan Başbakanlık Kriz Merkezi Yönetmeliğiyle demokratik sistemimizin bir anlamda başka bir maceraya girmiş olmasıdır. Sistemimizi yerli yerine oturtacaksak, madem ki 54'ncü hükümet bitiyor, bundan sonra yapı taşlarını doğru adreslere koymak için ne yapılması gerektiğinin belirlenmesi ve bunun içinde silahlı kuvvetlerin de bir anlamda, demokrasiyle ve sistemle bağdaşır bir eğitim sürecinden geçirilmesi toplumsal vazifemizdir diye düşünüyorum. Saygılar sunarım.

Muharrem Kayhan:

Sayın Osman Özçelik söz istiyor. Buyrun Sayın Özçelik.

Osman Özçelik (HADEP Genel Başkan Yardımcısı):

Sayın Başkan, değerli konuklar, Demokratik Standartların Yükseltilmesi konusunda TÜSİAD'ın gösterdiği çabaları saygıyla anıyor ve bu konularda her zaman işbirliği yapmaya hazır olduğumuzu ifade ederek sözlerime başlamak istiyorum.

19'ncü dönem Meclis, bizim parlamentoda düşüncelerimizi ifade etmemize olanak sağlamadı. Yani yüksek baraj nedeniyle biz parlamentoda görüşlerimizi ifade etme fırsatı bulamamıştık. Burada bir-iki şey söylemek bile bizim için gerçekten çok sevindirici. Demin Sayın Prof. Dr. Necmi Yüzbaşıoğlu seçim sistemi ile ilgili görüşlerini ifade ederken, toplumların yapısına göre seçim sistemlerinin yapılabileceğini ve olumlu sonuçlar alınabileceğini ifade etti. Homojen toplumlarda farklı yöntemler, heterojen toplumlarda farklı yöntemler izlenebileceğini ve olumlu sonuçlar alınabileceğini söyledi. Çok doğru. Ama öyle bir durum var ki, üçüncü bir seçenek var, toplum heterojen olmasına rağmen, homojenmiş gibi gösterilen topluluklar var, Türkiye mesela. Buna yönelik nasıl bir sistem uygulanacaktır? Bunun sistemi yok. Çok açık, özel bir sistem yaratılamaz. Bu gerçekliğin farkedilmesiyle sistem oluşturulabilir. Siz çok etnik yapıları bir toplum içinde yaşıyorsanız, ülkenizde çok farklı dinsel inançlara sahip topluluklar ve felsefi inançları farklı insanlar varsa, bunları

görmezden gelemesiniz. Bunları bir güzellik olarak kabul edip, bu güzelliği birlikte nasıl daha fazla geliştirebiliriz çabası içinde olmazsanız, çok farklı renklerden oluşmuş bu çiçek bahçesinin üstüne kırmızı veya yeşil bir boya dökerseniz, bir gün yağmur yağar ve gerçeklik tekrar ortaya çıkar. O halde toplumsal gerçekliğimizi bir zaafımız olarak değil, aksine avantajımız olarak değerlendirip bir güç kaynağı haline getirme çabası içerisinde olursanız hem ülkeyi demokratikleştirirsiniz, hem dünyada saygın bir yere varırsınız. Seçim sistemleriyle temsilde adalet bir ölçüde sağlanabilir. Başkanlık, yarı-başkanlık sistemi denenebilir. Ama bütün bunlar düşünülürken toplumsal gerçekliği esas almak lazım. Yani siz 20 milyon, 10 milyon, 5 milyon veya 1 - 2 milyon Kürdün yok olduğunu düşünerek bir sistem oluştursanız, sonuç alamazsınız. Mutlaka bir gün bu gerçekliği yansıtacak yeni formüller aramak zorunda kalırsınız. O halde yapılacak şey, toplumsal gerçekliğimize uygun sistemler oluşturmaktır.

Bir de en önemlisi, gerçekten demokratik parlamenter sisteme inançla sorunlar çözümlenebilir. Eğer siyasi partiler kendi iktidarlarını pekiştirmek, bir dahaki seçimde tekrar iktidar olabilmek için seçim sistemlerini kendilerine göre düzenlerlerse, bir sonraki dönemde o sistem onların aleyhine dönebilir. Nitekim RP, böyle bir seçim sistemindeki adaletsizlik veya yetersizlik nedeniyle parlamentoda hak etmediği bir çoğunluğa sahip olmuştur. Çok basit olarak, %20 oy oranı olan RP'nin 550 kişilik parlamentoda yaklaşık 115 milletvekiliyle temsil edilmesi gerekirken, 170 civarında milletvekiliyle temsil ediliyor. Bu fark, şimdiki adaletsizlikten kaynaklanan farktır. Bu, HADEP'in 16 milletvekilinin yerine, RP'nin seçtirmiş olduğu milletvekilleridir. Bu MHP'nin yerine gelen milletvekilleridir. Baraj sistemi kaldırılmayabilir, ama makul ölçülerde baraj sistemi konmuş olsaydı, biz parlamentoya girseydik, RP üçüncü parti durumunda olacaktı, 112-113 milletvekiliyle temsil edilecekti. "Siz HADEP'e oy verirsiniz, yakın köydeki insanların başına gelenleri gördünüz, sizin de başınıza aynı şey gelecek" tehdidiyle insanlar HADEP'e veya başka bir partiye oy vermekten uzaklaştırılırsa, o insanlar, düzene, sisteme, o anda yürürlükte olan yapıya muhalif olduğunu düşündüğü partiye oy verme eğilimi gösterir. Nitekim RP, seçimler boyunca bugüne kadar geniş halk kitlelerinin taleplerine cevap vereceğini ifade eden sloganlar kullanmış, muhalif bir parti görüntüsü vermiş, tehdit yoluyla HADEP'ten kaçan oyların bir bölümü yine RP'ye gitmiştir. RP, tabi ki bu sistem içinde bir parti, RP'ye yönelik bir baskıların yanında olduğumuzu ifade etmek istemiyorum, bu doğru değil. RP, demokratik bir ortam içinde kendi görüşlerini özgürce ifade etmesi gereken bir partidir.

Seçim sistemi ile ilgili olarak acil yapılacak Şey Şudur, öncelikle seçmen kütüklerinin yenilenmesi, seçmen kütüklerinin yazılımı ya da nüfus sayımı ile olabilir. İkinci, baraj mutlaka makul bir seviyeye indirilmelidir. Bu, %3 - %5 olabilir. Gerçek bir yazılım sağlanırsa, biz barajları aŐacaėımıza inanıyoruz. Ayrıca uyum yasalarının süratle çıkartılarak yurt dışında bulunan vatandaşların oy kullanmalarına olanak sağlayan tedbirler gerekir. 18 yaŐ veya yeni seçmen kimliği kazanmış insanlarımızın oy kullanmasına olanak sağlayan tedbirler alınırsa, D’hont sisteminin çok kötü bir sistem olmadığını düşünüyorum. Barajların düşürülmesi halinde temsilde adaletin en çok sağlanabileceği sistem olarak düşünüyorum. Őimdilik kısa vadedeki çözümler bu. En önemlisi de barıŐın sağlanması lazım. BarıŐ sağlanmadıkça, kardeŐ kanı akmaya devam ettikçe, bu sorunlarımızın hiçbirini zmleyemeyiz. Saygılar sunuyorum.

Mubarrem Kayhan:

Sayın Őerafettin Elçi söz istedi, buyrun.

Őerafettin Elçi (Demokratik Kitle Partisi Genel Başkanı):

Sayın Başkan, değerli izleyiciler, öncelikle TÜSİAD’ın Demokratik Standartların Yükseltilmesi konusunda gösterdiği duyarlılık, bu konudaki arayışları ve bu nedenle düzenledikleri toplantı nedeniyle kendilerini yürekten kutlar, sizleri saygıyla selamlarım.

Seçim yasaları bütün demokratik rejimlerin karşı karşıya bulundukları en ciddi sorundur. Anayasalar kadar, seçim yasaları da demokratik rejimleri ilgilendirir. Ne yazık ki bugüne kadar “mükemmeldir” denebilen, toplumun çok büyük bölümünün üzerinde uzlaŐtıėı, anlaŐtıėı bir seçim sistemi de bulunamadı. Arayışlar, “en az sakıncalı nasıl bulunabilir” doğrultusundadır, bu konudaki arayışları da biz takdirle karşılıyoruz. Ancak yasal düzenlemelerden ziyade, kafalardaki anlayıŐlar önemli. Eğer kafalarımız ve kültürümüz demokratik bir anlayıŐa uygun değilse, adalete, hakkaniyete uygun değilse, dünyanın en güzel yasalarını getirin, uygulayıcılar onu berbat ederler.

Biz madem ki zm en temelde arıyoruz, izleyicilerin dikkatlerini bir noktaya çekmek istiyorum. Malumunuz Türkiye, kuruluşundan beri tercihini Avrupa’dan yana koydu. Ve özellikle de günümüzde AB’ne girmek, Türkiye’nin adeta isterik bir tercihi oldu. Türkiye gerçekten Avrupa Topluluğu’na girmek istiyorsa, Avrupa’da geliŐen yeni değerlerle, anlayıŐlarla tanışmak, bunları benimsemek ve özümsemek zorunda. Bugün Avrupa’da gördüğümüz Şu, yerellikler, globalleŐmeyle birlikte el

ele ve paralel yürümekte. İlk başta bu sanki bir çelişki gibi görünür, oysa uygulamanın böyle olmadığını, yerellikler, farklılıklar korunarak, bütünleşmenin uygulamada olduğunu görmekteyiz. Bunu örneklemek istiyorum. Katalanya, biliyorsunuz İspanya'nın bir özerk bölgesi, parlamentosu var, hükümeti var, kendi bölgesinde özerk yönetimi var, ama Katalanya, İspanya'nın da bir parçası. Katalanya'daki bu durum İspanya'nın bölünmesine neden olmuyor. Aynı zamanda İspanya AB'nin de bir üyesi. Demek ki farklılıklar, yerellikler korunarak, bütünleşmeye doğru gelişme sağlanabiliyor. Türkiye bu gerçeği benimsediği takdirde, her alanda kendisini hapseden, engelleyen, gelişmesini frenleyen bölünme kompleksinden de kurtulur. Çünkü Türkiye'nin en ciddi temel anlayış değişikliği olarak bölünme kompleksinden kurtulması gerektiği kanısındayım. Bu anlayış benimsendikten sonra Türkiye'de bugün çözümsüz gibi görünen birçok sorun, sancısız çözülebilme şansına sahiptir. Biz buna yürekten inanıyoruz.

Bu vesile ile özellikle parlamentoda temsil edilen temsilcilerin burada olması nedeniyle ben yine bir noktaya değinmek istiyorum. Türkiye'de kavramlar yeniden bir tanıma ve değerlendirmeye tabi tutulmalı. Bizi özellikle hapseden, mahkum eden, demokrasimizin açılmasını engelleyen ve her alanda bizi sınırlayan kavram, "ülke ve millet bütünlüğü"dür. Ülke ve millet bütünlüğü, başkanı bulunduğum Demokratik Kitle Partisi'nin yürekten benimsediği bir kuraldır. Buna karşı olan davranışlara da karşıyız. Ancak ülke ve millet bütünlüğü nedir? Bunun tanımını üzerinde yeniden bir arayışın içinde olmamız lazım. Ülke bütünlüğü, merkeziyetçi bir yönetimde aranmamalı. Millet bütünlüğü, ırk ve kültür temelinde aranmamalı. Millet bütünlüğü yurttaşların gönüllü yaşama iradelerinde aranırsa Türkiye pek çok alanda rahatlayabilir, daha demokratik adımlar atma şansını yaratabilir.

Bize göre yeni bir seçime girilirken, seçim umudunun kaybolmaması lazım. Çünkü seçim halen toplumda bir umuttur. Eğer acele ve baskın bir seçimle yeni bir erken seçime girersek, korkarım toplumdaki son umutları da yıkmış oluruz. Bu, anti-demokratik davetleri de beraberinde getirir. Erken seçime gitmeden önce uyum yasalarının mutlaka çıkartılması lazım. Yeniden bir sayımın yapılması lazım. Seçmen kütüklerinin güncelleştirilmesi lazım ve ilke olarak nisbi, baraj oranı adil ve düşük olan bir D'hont sistemiyle yeniden seçime girilmesinde yarar var. Dinlediğiniz için, özellikle Sayın Başkanın müsamahası için teşekkür ederim.

Mubarrem Kayhan:

Sağolun efendim. ANAP milletvekili Sayın Hayrettin Uzun, buyrun.

Hayrettin Uzun (ANAP Kocaeli Milletvekili):

Sayın Başkan, sayın dinleyiciler, vakit ilerledi, dinleyici de azaldı, sözümü kısa tutacağım. Tabi hep sistem konuşuluyor. Sistemin içinde insan sorunu hiç öne çıkartılmıyor. Demokrasi de bir oyunsaydı, oyuna katılanların sayısına göre ölçmek lazım. Parlamentoda 550 kişi var, 550 kişi nedir? Mesela ben parlamenter olarak ne hissediyorum? Ben kendimi parlamenter olarak gensoruda veya diğer oylamalarda bir rakam olarak hissediyorum. Demokrasi ehemmiyetler meselesidir; insanlar, herkes mühim olmalıdır. Sistem çalışırken başarıyı ödüllendiriyor mu, başarısızlığı cezalandırıyor mu, tasfiye işlemini yürütüyor mu? Türkiye’de o kadar çok sistem yapılmış, o kadar çok değişiklik yapılmış ki, bu sistem içinde oynayanlar hiç değişmemiş.

Bugün tartışıyorsunuz, bütün tartışmalar akademik. Pratiğe baktığınız zaman, Türkiye’de başkanlık sistemi var, hatta Amerikan Başkanlık sisteminden daha şiddetli başkanlık sistemi var. Yönetim meselesi yok. En ilkel toplumdan beri toplumumuzda her zaman bir yönetim olmuştur. Yönetimin denetlenmesi önemlidir. Parlamentoların ortaya çıkışı da bu denetim mekanizmalarının çalıştırılması mahiyetindedir. Türkiye Cumhuriyeti’ne baktığınız zaman, Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Celal Bayar, Adnan Menderes, arkasından Süleyman Demirel, arkasından Sayın Özal geliyor. Şimdi kim olacak onun tartışması var, Çiller veya biri. Yani toplam ölçtüğünüz zaman Osmanlı’daki bazı imparatorların uzun süresini düşerseniz, ortalama olarak hepsinin üstünde görev yapmışlar. Ama Türkiye’de denetim mekanizması çalışmamış. Müthiş bir corruption var Türkiye’de. Hesabı, kitabı sorulmamış. Parlamento mühim bir yer değil. Türkiye’de insanlar da mühim insanlar değil. Öyleyse demokrasiden önce insanları mühim hale getirmek ve bunların dinlenilir bir şekilde yürümesini sağlamak, politikada yer alanların başarısız olanlarının tasfiyesini gündeme getirmek, ölümle sona eren mekanizmalar içinde olmak gerekir. Başarının ödüllendirilmesi, başarısızlığın cezalandırılması, demokrasi için gerekli olan rekabet sisteminin sisteme yerleşmesiyle mümkündür. Bütün olarak bakmadan, seçim sistemini istediğiniz kadar değiştirin, aynı oyuncular yer alacaksa, başarısızlar tasfiye olmayacaksa, hiçbir netice almanız mümkün değildir. Teşekkür ediyorum.

Mubarrem Kayhan:

Sayın Mustafa Kamalak söz istiyor. Efendim lütfen cevap şeklinde olmasın, eklemek istediğiniz birkaç şey varsa alalım.

Prof. Dr. Mustafa Kamalak:

Sayın Başkanım söz hakkı verdiğiniz için teşekkür ediyorum. Eski Meclis Başkanımız, değerli devlet adamı Sayın İsmet Sezgin konuşmasının bir yerinde RP'yi ima ederek, “demokrasiyi araç olarak görenlerin, dara düşünce demokrasinin faziletinden bahsetmeleri dahi güzel birşeydir” şeklinde bir ifade kullandılar. Ben kendilerini suçlamıyorum, partimiz hakkında böyle bir kanaat olsa gerek, bu ifadeyi dile getirenler sadece kendileri de değil. Başımız dara düştüğü için demokrasiyi savunuyor değiliz. Samimi olarak ifade ediyorum, demokrasi bir fazilet rejimidir. Çoğunluğun yanılmayacağı esasına dayanır. Temelinde bu inanç yatar. Dolayısıyla temelde insan vardır. İnsana hizmet, toplumu refaha kavuşturmak, hür düşünce bakımından elbette son derece önemli bir araçtır. Ama temelde olan insandır. Ben demokrasiyi böyle algılıyorum, partimin de böyle düşündüğü kanaatindeyim. İnsanı dışlayan bir sistem mümkün mü? Hatta insanı dışlayan bir din düşünmek mümkün mü? Mümkün değil. Amaç insandır. Onu mutluluğa eristirecek olan da demokrasi-dir. İktisadi kalkınmasını tamamlamış olan bütün ülkeler, demokrasiyi benimsemiş olan ülkelerdir. Partimiz hakkındaki düşüncelere gelince, kanaatimce doğru tespit değildi bunlar. Merhum Fikret'in dediği gibi “Beşerin ne garip hali var, putunu kendisi yapar, kendisi tapar” diyor. Bizim için sanıyorum ithamda bulunanlar, düşünceyi, varsayımları kendileri ortaya koyuyor, sonra da suçlama cihetine gidiyorlar. Partim adına demokrasiyi sonuna kadar savunuyorum, demokrasiyi gerçekten bir fazilet rejimi olarak benimsiyorum. Netice itibariyle, dili hür, dini hür, vicdanı hür, insanları hür bir Türkiye için hepinize saygılar sunuyorum.

Mubarrem Kayhan:

Evvel emirde, belki kısa vadede Türkiye’de demokrasinin mabedi olan TBMM’ne hakaret edenlere partinizin tavrı, bu yöndeki düşüncelerinizin bir ifadesi olur diye düşünüyorum.

Bu toplantıyı kapatmadan önce, bütün teşrif edenlere, hem TÜSİAD’a hem konuya gösterdikleri teveccühten dolayı teşekkür ediyorum, hepinize saygılar sunuyorum. TBMM Partilerarası Özel Uyum Komisyonu daha önceki çalışmalarımıza da çok yakın alaka gösterdi, bundan sonra devam edecek çalışmalarımızda gene beraber olmayı umuyorum, tekrar teşekkür ediyorum efendim.

